

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Bakalářská práce

Proměna etnické identity ruské menšiny na Ukrajině

Ondřej Častoral

© 2021 ČZU v Praze

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Ondřej Častoral

Hospodářská politika a správa
Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Proměna etnické identity ruské menšiny na Ukrajině

Název anglicky

Ethnic identity of the Russian minority in transformation in Ukraine

Cíle práce

Cílem této bakalářské práce je popsat etnickou identitu ruské minority na Ukrajině a její následnou proměnu po rozpadu SSSR s důrazem na vývoj po roce 2014.

Práce primárně usiluje o zodpovězení následujících výzkumných otázek:

1. Jakými prvky je tvořena etnická identity ruské menšiny na Ukrajině?
2. Jakým způsobem se vyvíjí ruská identita na Ukrajině?
 - a) Jaké jsou důvody proměny ruské identity?
 - b) Jaké jsou dopady ukrajinské krize na ruskou identitu?

Metodika

Teoretická část vychází ze studia odborné literatury a jiných relevantních zdrojů. Praktická část bude založena na vlastním výzkumu provedeném pomocí převážně kvalitativních metod, a to především dotazníkovým šetřením a semistrukturovaných rozhovorů. Výzkumná technika se liší v závislosti na geografické lokaci respondentů. K získání odpovědí od dotazovaných z Ukrajiny bude použita převážně dotazníková metoda vzhledem k pandemii COVID-19. S respondenty z ČR bude využito spíše semistrukturovaného rozhovoru vzhledem k možnosti uskutečnění osobního setkání.

Doporučený rozsah práce

cca 50 stran

Klíčová slova

ruská minorita, Rusové, Ukrajina, etnická identita, etnicita

Doporučené zdroje informací

- ERIKSEN, T H. Etnicita a nacionalismus : antropologické perspektivy. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. ISBN 978-80-7419-053-7.
- GELLNER, E A. – BLÁHA, V. – MARKUS, J. Národy a nacionalismus. Praha: Josef Hříbal, 1993. ISBN 80-900892-9-1.
- HROCH, M. *Národy nejsou dílem náhody : příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů.* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 978-80-7419-010-0.
- KULYK, V. Identity in Transformation: Russian-speakers in Post-Soviet Ukraine. Europe-Asia studies, 2017. S.156-178.
- ŠATAVA, Leoš. Etnicita a jazyk. Teorie, praxe, trendy: čítanka textů. Brno: Tribun, 2013. ISBN 978-80-263-0517-0.
- ŠATAVA, L. Jazyk a identita etnických menšin : možnosti zachování a revitalizace. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 978-80-86429-83-0.

Předběžný termín obhajoby

2020/21 LS – PEF

Vedoucí práce

doc. PhDr. Ing. Petr Kokaisl, Ph.D., prof.h.c.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 3. 3. 2021

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 4. 3. 2021

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 15. 03. 2021

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Proměna etnické identity ruské menšiny na Ukrajině" jsem vypracoval(a) samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autor uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 15.3.2021

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval doc. PhDr. Ing. Petru Kokaislovi, Ph.D., prof. h. c. za vedení práce, velmi cenné odborné rady a obzvláště vstřícné jednání. Rovněž děkuji všem respondentům, jenž byli ochotni se výzkumu zúčastnit, jelikož bez nich by práce nemohla vzniknout.

Proměna etnické identity ruské menšiny na Ukrajině

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá etnickou identitou ruské menšiny na Ukrajině, jenž je v důsledku geopolitického dění velmi aktuálním fenoménem. Práce usiluje o vysvětlení pojmu ruská etnická identita a analyzuje separátně prvky, z nichž je složena. Jednotlivě je poté aplikuje na ukrajinské Rusy. Práce analyzuje, jak se etnická identita Rusů na Ukrajině proměňuje vlivem regionálního, či časového aspektu a usiluje o vysvětlení důležitosti těchto faktorů. V teoretické části jsou představena základní východiska, jenž vysvětlují pro téma esenciální pojmy jako etnicita, identita, či kultura. V rámci praktické části jsou verifikována sekundární data od jiných autorů na základě vlastního výzkumu, jenž byl proveden formou polostrukturovaného rozhovoru, čímž práce nabízí empiricky ověřená data a nové závěry. Práce nabízí nový náhled na etnické složení současné Ukrajiny, jenž implikuje i nový náhled na současné dění na Ukrajině.

Klíčová slova: ruská minorita, Rusové, Ukrajina, etnická identita, etnicita, proměna

Ethnic identity of the Russian minority in transformation in Ukraine

Abstract

The bachelor thesis deals with the ethnic identity of the Russian minority in Ukraine, which is an up-to-date topic as the result of geopolitical events. The thesis aims to define the term Russian ethnic identity and analyses separately each element, which forms it. Afterwards, all these elements are applied on Ukrainian Russians. The thesis analyses the importance of a regional and time aspect in relation to the transformation of the Russian ethnic identity. In the theoretical part of the thesis crucial terms such as ethnicity, identity or culture are clarified, which are essential to understand the subject of the thesis. In the empirical part own data based on a semi structured interviews are compared with secondary data by other authors. The thesis offers empirically verified data followed by new conclusions. The thesis also offers the new perception of the ethnic structure of current Ukraine, which might lead to the new understanding of recent events in Ukraine.

Keywords: the Russian minority, Russians, Ukraine, ethnic identity, ethnicity, transformation

Obsah

OBSAH	8
1. ÚVOD A CÍL PRÁCE	10
2. LITERÁRNÍ REŠERŠE	12
3. METODOLOGIE	24
3.1. Metody kvalitativního výzkumu a jejich adekvace	24
3.1.1. Pozorování	25
3.1.2. Rozhovor	26
3.2. Dotazník	27
3.3. Popis výzkumu	28
3.4. Pasportizační údaje	30
4. TEORETICKÁ ČÁST	32
4.1. Etnická identita	32
4.1.1. Identita	32
4.1.2. Etnicita	33
4.1.3. Jazyk	37
4.1.4. Kultura	39
4.1.5. Náboženství	42
4.2. Etnická minorita	43
5. PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE	46
5.1. Úvod do praktické části	46
5.1.1. Historie Ukrajiny	46
5.1.2. Nezávislá Ukrajina	48
5.1.3. Ruská minorita	51
5.1.4. Historie ruské menšiny	53
5.2. Kdo je Rus?	55
5.2.1. Náboženství	56

5.2.2.	Jazyk.....	58
5.2.3.	Společný původ.....	60
5.2.4.	Kdo je tedy Rus?.....	61
5.3.	Komparace ruských identit	62
5.3.1.	Důležitost regionálního aspektu	63
5.3.2.	Vliv Ukrajinské krize na identitu.....	65
6.	ZÁVĚR	68
7.	SEZNAM LITERATURY	70

1. Úvod a cíl práce

Proč počet Rusů na současné Ukrajině klesá výrazným tempem a jak je možné, že se někdo cítí být sovětem v roce 2021? Jak je možné, že někdo je Ukrajinec i Rus, zatímco soused Donbasan? S nadsázkou si dovoluji tvrdit, že málokdo dokáže uspokojivě odpovědět. Práce usiluje o nabídnutí nového pohledu na diverzitu identit na Ukrajině, které jsou oproti ČR velmi nejednoznačné, nestále a silně determinované historií, či politikou. Jednou z nich je i etnická identita ukrajinských Rusů, která je velmi skloňovaným tématem vzhledem k aktuálnímu geopolitickému dění, jejíž popis je předmětem této práce.

Čtenář se může těšit na důkladný popis etnické identity ruské menšiny na Ukrajině. V práci jsou analyzovány naprosté fundamenty ruské etnicity a hodnocena jejich důležitost pro současnou ruskou identitu na Ukrajině. Čtenáře práce nejprve seznámí se stavem dosavadního badání, jenž nabídne pohledy z proruské i proukrajinské strany a kriticky zhodnotí jejich relevantnost, čímž jej zavede do problematiky. Poté jsou vysvětlena teoretická východiska, na jejichž základě práce stojí a zároveň předloženo vysvětlení pojmů, které jsou nezbytné pro pochopení tématu. Čtenář se tedy mimo jiné dozví i přesný význam slov jako je etnicita, jenž jsou velmi často používána v médiích, na veřejnosti, či odborné literatuře, aniž by majoritní společnost věděla jejich přesný význam. V praktické části je stručně představena složitost vzniku současné Ukrajiny a její vliv na ruskou menšinu. Práce rovněž nabízí rámcové představení ruské menšiny a její historie. Opomenuty nejsou ani revoluční události roku 2014, jejichž pochopení je pro téma nutností. Poté práce přechází ke svým primárním cílům a nabízí popis prvků, jimiž je ruská etnická identita na Ukrajině tvořena a analyzuje, jakým způsobem se proměňují vlivem času, či regionálního aspektu. Zvláštní důraz je kladen na vysvětlení, jaký měl vliv rok 2014 na sebeurčení Rusů a posun identit na Ukrajině obecně. Práce vysvětluje, za jakých okolností je možné změnit národnost během života, či proč se někdo hlásí ke dvěma národnostem a mnoho dalšího. Vše výše uvedené nabídne čtenáři nový náhled na etnografické, lingvistické, či občanské složení Ukrajiny a umožní mu tak pochopit abstraktnost pojmu ukrajinský Rus.

Cílem práce je popsat etnickou identitu ruské menšiny na Ukrajině. Sekundárně vysvětlit, jakým způsobem a z jakého důvodu se identita Rusů na Ukrajině proměňuje s důrazem na revoluční rok 2014.

Výzkumné otázky:

1. Jakými prvky je tvořena etnická identity ruské menšiny na Ukrajině?
2. Jakým způsobem se vyvíjí ruská identita na Ukrajině?
 - a) Jaké jsou důvody proměny ruské identity?
 - b) Jaké jsou dopady Ukrajinské krize na ruskou identitu?

2. Literární rešerše

Irina Putilova se v článku **Základy ruské identity**¹ detailně zabývá otázkou současné ruské identity a analyzuje ji z různých perspektiv. Vysvětlení pojmu Rus je jednou z nejstarších a zároveň nejaktuálnějších otázek ruské historie a filozofie. Rozvoj těchto snah datujeme do 19-20. století. Mezi badateli existuje celá řada teorií, nicméně se jim nedaří najít společný konsenzus, i přes relativně dlouhou dobu, kterou otázce věnují. Na následujících řádcích jsou shrnuty nejčastější přístupy, jejichž aplikací lze pojem definovat.

Někteří výzkumníci analyzují samotný termín Rus z lingvistické perspektivy. Teorie pracuje s předpokladem, že termín může stát u zrodu ruské národní identity. Původ slova však nebyl do dnešního dne prokázán a vědci operují s více teoriemi. Dle některých termín může pocházet ze staré islandštiny nebo finštiny a v překladu představuje označení pro mořeplavce. Jiní se domnívají, že pojem má indoárijský původ a znamená bílý nebo světlý. Termín rovněž může pocházet z názvu řeky Ros v Kyjevské Rusy. První dvě z výše uvedených teorií odkazují na antropologickou charakteristiku národa, zatímco třetí stojí na geografickém základě. Žádná z odpovědí však nedává celkový obraz o vzniku pojmu Rus, či ruské identity.

Pro dorevoluční Rusko byl charakteristický náhled na identitu na základě konfese. Jako hlavní a esenciální prvek určující ruskou národní identitu bylo chápáno pravoslavné vyznání. Pojmy ruský a pravoslavný byly synonymní a bylo je tedy možné libovolně zaměňovat v různých kontextech. Někteří autoři 19. století se domnívali, že pojmy Rus a pravoslavný jsou totožné, pouze tehdy, pokud druhým pojmem chápeme svébytnou pravoslavnou kulturu, nikoliv příslušnost k pravoslavné církvi. Jedinci jiné nebo žádné konfese byly vnímány jako ti „jiní“ neboli neruští. Naopak ti, kteří by na základě jiného než konfesního kritéria, nebyli chápáni jako Rusové díky právě aplikaci této podmínky mohli získat novou etnickou příslušnost. Identita tedy nebyla vrozená a bylo ji možné nabýt během života. Při náhledu optikou doby dorevolučního Ruska je možné vysvětlit tyto jevy tím, že v kontrastu

¹ PUTILOVA, I. *Основы русской идентичности: значимые подходы (Základy ruské identity)* [online]. Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И.Герцена (Časopis Ruské státní pedagogické univerzity), 2008. [cit. 20.08.2020]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovy-russkoy-identichnosti-znachimye-podhody/viewer>

k současnému náhledu v postsovětských zemích, nebyla přikládána důležitost etnicitě určené dle jiných kritérií.

V současné literatuře je populární etnoidentifikační přístup. Na jeho základě jsou jako Rusové klasifikováni ti, kteří mají ruský původ, jenž může být chápán v užším a širším kontextu. První náhled požaduje místo pobytu v Rusku, čímž z chápání pojmu vylučuje příslušníky etnických minorit v jiných státech. Naopak širší kontext příslušníky etnických minorit zahrnuje a společně s nimi i všechny s ruskými kořeny. Zastánci první teorie tvrdí, že identita ruských minorit v jiných státech již prošla transformací v důsledku asimilace, čímž se diferencuje od identity Rusů klasifikovaných dle užšího pojetí. Druhá teorie je obecněji uznávanější a jako etnické Rusy chápe všechny ruské občany i občany (resp. i neobčany v případě např. nepřiznání občanství) nebo residenty jiných států, kteří mají ruskou národnost.

Další náhled na problematiku je založen na politickém a občanském principu, podle kterého lze jako Rusy klasifikovat všechny, kteří mají ruské občanství a žijí na území ruské federace. Tato perspektiva je typická pro západní společnosti, které vnímají všechny ruské občany jako Rusy bez ohledu na etnickou příslušnost. V tomto smyslu je tedy Rusko vnímáno jako národní ruský stát.

Pro vládu Petra I. byl charakteristický tzv. sociostrukturní přístup, který termín „Rus“ považoval za synonymní ke státnímu úředníkovi. Petr I. tedy vyměnil kritéria předchozích teorií za tuto sociostrukturní podmínku. Ruská identita byla definována pozicí v sociální struktuře společnosti. V 19. století byl princip vytlačen ve prospěch konfesního kritéria. Další možným přístupem, kterým lze zkoumat ruskou identitu, je pan-nacionalistický princip. Pan-nacionalismus je v politologii chápán jako typ nacionalismu, který usiluje o konsolidaci několika různých příbuzných skupin do jednoho celku. Podle této teorie ruská národnost je seskupením několika hlavních národů, tedy Velkorusů, Ukrajinců, Bělorusů a dalších menších etnických skupin. Tento přístup je dodnes často aplikován při zkoumání identity ruské národnosti. Identitou tedy může být chápána jako celá východoslovanská společnost.

Ve vědecké literatuře se lze často setkat s rasovo-antropologickým přístupem k chápání ruské identity. Tento přístup je založen na popisu antropologických rysů různých skupin ruského národa. Rusové jsou klasifikováni jako příslušníci europoidní rasy. Od ostatních národů se diferencují světlejšími očima i vlasy, méně intenzivním růstem vousů a větším nosem.

Popsané fyzické rysy a jednotnost antropologického typu se zachovaly dodnes bez ohledu na velikost teritoria, které Rusové obývají. Zástupci biogenetického přístupu se snaží určit Rusa podle procenta tzv. „ruské krve“, jenž je vyjadřované na základě shody nebo neshody etnického původu jedince s etnickým původem rodičů a dalšími předky. Přístup se často používána v současných sociologických výzkumech. Na základě výsledků lze Rusy typologicky rozdělit do několika skupin: homogenní Rusové (shoda etnické příslušnosti se všemi příbuznými), heterogenní (jeden rodič nebo příbuzný má jinou národnost) a etnicky neurčené (jedná se o Rusy, kteří nemají důvěrnou informaci o etnickém původu příbuzných).

V současnosti je nejvíce populární etnokulturní přístup, podle kterého je Rus ten, kdo se identifikuje s ruským národem i kulturou a je jejich reálnou součástí. Být Rus znamená být vychován v tradicích ruské kultury. Základ ruské identity je soubor názorů a hodnot, které jsou vědomě i podvědomě spojeny s ruským stylem života a tradicemi.

Oleg Nemenský ve svém eseji **Ruská identita**² popisuje faktory formující ruskou identitu a s nimi spojené otázky. Dále se také věnuje historii ruského národa, která je podle něj jedním z klíčových prvků pro formování i pochopení ruské identity a etnicity. Jedná se o relativně složité pojmy, které není možné přesně a jednoduše popsat stejně jako jejich vznik společně s prvky, které je utváří. Autor se i přesto pokouší pojmy vysvětlit a objasnit otázky jejich vzniku. Jeho cílem je vysvětlit, co ruská identita znamená a kdy vznikla.

Na otázku „Kdo je Rus?“ je možné odpovědět z mnoha různých pohledů. Je možné odpovědět buď velmi subjektivně, čemuž se děje často v politice, anebo na základě analýzy toho, co si pod tímto pojmem představují sami Rusové, a jak jej chápou. Při nahlížení druhou perspektivou zjistíme, že obsah pojmu není konstantní, nýbrž dynamický, a to nejen v čase, ale i v prostoru, jelikož se diferencuje podle regionů. Člověk, který se identifikoval jako Rus např. ve 13. století, si asocioval tento pojem s něčím jiným, než Rus v 19. století a ten zas odlišně od Rusa v současném Rusku. Význam termínu se také proměňuje v závislosti na chápání pojmu identita napříč různými historickými obdobími. Pokud tedy mluvíme o ruské identitě v současnosti, je nutné zohlednit historický kontext, konkrétně současnou kulturu, které je pro pojem určující. Vytváření formální národnosti v SSSR v letech 1920-1930 (např. dědění národnosti po rodičích, která se zapisovala do pasu) mělo zásadní vliv na ruskou

² NEMENSKÝ, O. *Русская идентичность (Ruská identita)* [online]. Вопросы национализма (Otázky nacionalismu), 2013. № 4 (16). [cit.22.08.2020]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/russkaya-identichnost/viewer>

kulturu a k ní vztahující se náhled na pojem identita. Úvahy o procentuálním zastoupení jiných národností a jejich podílu na národnosti jedince je zásadním faktorem vedoucím k popírání jakéhokoliv sebeurčení, jenž je typické pro obyvatele postsovětského prostoru.

Autor se odkazuje na definici britského sociologa Anthony Smitha, podle kterého etnikum je *společnost, která má jméno, společnou historii a kulturu, sdílí společné mýty o předcích, je spojena se specifickým územím a má pocit solidarity*. Podle Nemenského a ostatních autorů, na které se v publikaci odkazoval, je mýtus o společném původu jedním z nejdůležitějších prvků ruské identity. Autor tvrdí, že etnikum vzniká na základě společné historické paměti. Z tohoto tvrzení tedy vyplývá odpověď na otázku, jak vznikla ruské identita, potažmo kdo a kdy se první začal považovat za Rusa a jak svoji etnicitu chápal.

Aby bylo možné ruský národ definovat, je zcela esenciální pochopit jeho historii. Staroruská národnost vznikla v 11-12. století a v 14-15. století se rozdělila na tři hlavní větve východoslovanských národů. Tento model historie je založen na jejím tradičním sovětském pojetí, které odráželo ideologii o bratrských národech. Z perspektivy náhledu současné antropologie je tento model politicky subjektivní, protože nezohledňoval klíčový faktor etnické identity, kterým je sebeuvědomění. Autor se také domnívá, že samotná existence materiální a duchovní kultury není dostatečná pro určení společnosti jako národa, avšak je důležité uvědomění si difference těchto kulturních prvků od těch jiných národů a s tím pojící se sebeuvědomění. Jinými slovy tím autor říká, že ruská národnost vznikla až o dva století později než identita národa. Rozpad sociálně politické společnosti způsobený mongolskou invazí do Ruska také způsobil vznik ruské národní identity. V 14. století se ruské sebeuvědomění začalo rozšiřovat na východoslovanském etnickém území. Kyjevská Rus se stává symbolem pospolitosti ruského národa a vznikají s tím spojené pojmy Rusové, Rus nebo ruský. Etnická identita se stala základem sebeuvědomění jako ruského národa. V době společenského roztržštění instituce ruské církve udržovala jednotu ruského národa, a proto byla vnímána jako hlavní prvek ruské identity. Jinými slovy Rus je ten, kdo je příslušníkem ruské víry. Pojem ruská víra je originální a typický pouze pro východoslovanskou tradici. V sekulárním období církev ztratila svoji pozici nejdůležitějšího prvku identity. Součástí ruské identity se stala kultura, literární jazyk i ateistické myšlenky, ale také hlavním prvkem zůstala historická paměť o ruské pospolitosti a společném původu.

K vytváření reálných rozdílů mezi Rusy, Ukrajinci a Bělorusy došlo až ve 20. století. I když rozdíly byly založeny na regionálních jazykových odlišnostech a historické paměti,

neexistují v současnosti žádné důkazy z 18. století o existenci ukrajinské nebo běloruské identity. Do 20. století tyto identity byly záležitostí pouze některých skupin národních intelektuálů. V období masové politiky, demokracie a rozdělení Evropy na nezávislé státy působí ruská identita jako reálný integrační nástroj pro politickou konsolidaci velkého východoslovanského území. I přes její nynější hlubokou krizi disponuje velkým integračním i konsolidačním potenciálem.

Člen Ukrajinské národní akademie věd **Volodymyr Kulyk** se zabývá v rámci jedné kapitoly periodika **Euroasijská studia**³ proměnou ruskojazyčného obyvatelstva na Ukrajině. I přes to, že v eseji pojednává primárně o rusky mluvících, tedy o příslušnících určité lingvistické skupiny, je jeho analýza velmi přínosná i pro tuto práci, jelikož zkoumaní Rusové jsou podmnožinou právě této skupiny a autor v případě nutnosti terminologicky rozlišuje mezi rusky mluvícími a Rusy. V kontextu následujícího textu pro jeho snadnější pochopení lze termín rusky mluvící chápat synonymně s pojmem Rus, pokud není explicitně uvedeno jinak. Cílem tohoto zjednodušení není klasifikovat rusky mluvící jako Rusy, nýbrž nedělit obě skupiny v případě homogenosti zkoumaného jevu (avšak v případě diference je mezi pojmy samozřejmě rozlišeno) kvůli zjednodušení. Autor dále popisuje a rovněž analyzuje proměnu náhledu vědeckého diskursu na problematiku a kriticky jednotlivé perspektivy hodnotí. Vzhledem k relativně vysoké četnosti citovaných vědců, rozsahu eseje i diverzitě perspektiv, ze kterých je na jev nahlíženo, lze chápat práci jako velmi komplexní. Seznámí tak badatele nejen s problematikou ale zároveň i vhodně odkáže na jiné vědce zabývající se tématikou. Vzhledem k podložené argumentaci lze autora považovat za objektivního. V kontrastu s jinými autory může být chápán jako pro-ukrajinsky smýšlející.

V mnoha publikacích po rozpadu SSSR jsou Rusové nahlíženi jako homogenní skupina se silnou etnickou identitou. Dle posledního sčítání lidu v SSSR se úzce identifikovali se svoji domovskou zemí, a i po jeho rozpadu s ní byli velmi úzce spjatí. Byli rovněž vnímáni jako diaspora odtržená od svého domovského státu nově vzniklými hranicemi. Transformace svazových republik SSSR na suverénní státy byla často doprovázena silnými protesty Rusů odmítajících své nové minoritní postavení, které vnímali jako ponižující. U Rusů byla tehdy pravděpodobnější rebelie nebo emigrace než asimilace.

³ KULYK, V. *Identity in Transformation: Russian-speakers in Post-Soviet Ukraine (Identita v proměně: rusky mluvící v postsovětské Ukrajině)*. Europe-Asia studies (Euroasijská studia), 2017. S.156-178. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668136.2017.1379054>

Náhled na Rusy jako na diasporu se později ukázal jako nedostatečný, o čemž vypovídá následující tvrzení. *Pokud bychom mluvili o Rusech na Ukrajině, předpokládali bychom jistou homogennost skupiny a odmítali možnost, že je identita skupiny roztržštěná na X dílčích a nemusí se shodovat s ostatními. Nelze tedy identitu ruské diaspory nahlížet v kontrastu s identitou majoritních Ukrajinců.*

Ruská identita není homogenní a v kontextu jednotlivých regionů u ní dochází k variaci difuzí. Heterogenost se projevuje různým přístupem k zásadním životním aspektům. Rusové na západní Ukrajině se mnohem více začali začleňovat do majoritní společnosti a posílat své děti do ukrajinských škol, kde je nechávali osvojit si ukrajinštinu. V kontrastu s tím v Simferopolu (před anexí Krymu) prosazovali ruskojazyčné prostřední a politiku prosazující úzké vazby s Ruskem. Ruská identita se nevyznačuje pouze heterogeností ale i roztržštěností. Tu můžeme sledovat např. na obyvatelích Donbasu v devadesátých letech, kteří se primárně identifikovali jako Donbasané, tedy obyvatelé určité geografické oblasti. Sekundárně se identifikovali jako Sověti a k ukrajinskému i ruskému národu měli ekvivalentní vazby. Region determinoval politický a kulturní přístup více než rodný i praktikovaný jazyk nebo národnost, což ilustruje výraznou heterogenost. *Jednotlivé prvky etnicity posilují různé geografické identity spíše než ty genealogicky definované. Regiony do jisté míry spíše znázorňují politickou strukturu Ukrajiny, a nikoliv etnickou polarizaci.*

Dle výzkumu neperiodicky opakovaném v letech 2006, 2012 a 2014 je zřejmá diverzita ve vnímání své primární příslušnosti v závislosti na regionu. Rostoucí ukrajinská identifikace na západě šla v kontrastu s nejpoblárnější identifikací jakožto obyvatel geografické oblasti na jihovýchodě. Vzhledem k tomu, že někteří se identifikují s více než jednou etnickou skupinou, jiní nemají žádnou stálou identifikaci a ostatní preferují jiné než etnické kritérium ve smyslu rusko-ukrajinského členění může být samotná kategorizace v tradičním pojetí nemístná i vlivem smíšených sňatků, lingvistické otázce nebo urbanizace. Jakékoliv průzkumy příslušnosti k jednotlivým skupinám jsou tedy nedostatečné, pokud nezahrnují možnost identifikace s více než jednou skupinou. Nejednoznačnost identit typická pro jihovýchod vedla u tamějších politických aktérů k hledání pojícího prvku mezi skupinami. Velmi často přikládali důležitost lingvistické příslušnosti na úkor té etnické, což mělo za následek umělé navyšování objemu této zkonstruované skupiny a získání většího politického dosahu. Politici rovněž mnohdy nebyli schopni mobilizovat správnou cílovou

skupinu, což nepochybně vedlo k různým zmatkům. Otevřel se však prostor i různým manipulacím.

Autor v průběhu celé eseje analyzuje důležitost lingvistické příslušnosti. Rusky mluvící neviděli v jazykové asimilaci po rozpadu SSSR žádné výrazné zisky. Jazyková asimilace směrem k ruštině v rámci SSSR měla dle některých teorií za následek vznik ruskojazyčné konglomerátní identity, která se později stala alternativou k jazykové asimilaci, násilné konfrontaci nebo odchodu do „domovské“ země. Tyto teorie je třeba chápat rezervovaně, jelikož příliš nepřipouštěly, že konglomerátní identita je pouhým konstruktem a ve skutečnosti rusky mluvící nechtějí měnit svoji jazykovou praxi. Lingvistická příslušnost rusky mluvících nebyla klíčovým prvkem jejich identity a není tomu tak ani nyní. Po rozpadu SSSR velké množství rusky mluvících začalo preferovat ukrajinskou identifikaci, avšak nadále byli ruskojazyční. Chtěli si tedy ponechat svůj jazyk, aniž by jej majoritně chápali jako klíčový prvek své identity (četnost důležitosti lingvistické příslušnosti pro určení své identity je – logicky – vyšší u Rusů než rusky mluvících Ukrajinců) anebo se jazykově přizpůsobit, aniž by se plně asimilovali. Nejen příslušnost lingvistická, ale mnohdy i etnická, nebyla v souladu s novou ukrajinskou identifikací. Odmítnutí jazyka jakožto klíčového faktoru odvozování národnosti vede k následujícímu demografickému dělení Ukrajiny, která je tedy tvořena třemi hlavními skupinami: ukrajinsky mluvící Ukrajinci, rusky mluvící Ukrajinci a převážně rusky mluvící Rusové. Irelevanci jazykového kritéria při odvozování národnosti lze ilustrovat na příkladu velkého množství autorů, kteří psali o postmejdánových událostech pro-ukrajinsky, avšak v ruštině, aniž by ji vnímali jako určující prvek ruské identity. V postmejdánových událostech jsme byli svědky i nejednoty v typicky rusky mluvících oblastech a velkému množství rusky mluvících byla bližší identifikace s ukrajinskou stranou než se svým lingvistickým národem za hranicemi. Lingvistická příslušnost nemusí být klíčová ani pro určení příslušnosti etnokulturní.

Autor se dále zabývá nově vzniklou ukrajinskou národní identitou, která vznikla kauzálně postupným smazáváním rozdílů mezi oběma národnostmi. Identita je založena na občanském principu, tudíž nereflektuje lingvistickou ani etnickou příslušnost a je definována vnímáním Ukrajiny jako svého domovského státu ve spojitosti se státním občanstvím, čímž v sobě spojila ukrajinsky mluvící i rusky mluvící Ukrajince. Ukrajinská krize posílila – nikoliv vyprodukovala – snahy o konsolidaci ukrajinského národa, upozadila tradiční

etnické vnímání národa a zdůraznila pocit sounáležitosti. Ukrajinský voják ruské národnosti situaci popsal takto: „*Národ znamená, když bez ohledu na národnost cítíte příslušnost k určitým lidem bez ohledu na národnost. I když neumím ukrajinsky dobře, jsem národností Rus ale jsem Ukrajinec*“

Ačkoliv identita není definována lingvisticky, měla jistý dopad i v této rovině. Projevovala se pozitivnějším vztahem rusky mluvících k ukrajinštině, avšak inkriminace k jejímu reálnému užívání záležela spíše na specifiku regionu – např. ve Lvově se snažili Rusové mluvit ukrajinsky s Ukrajinci, avšak v Doněcku tyto snahy nebyly důvodné. Na makro úrovni většina ruskojazyčných nadále používala ruštinu jako svůj primární jazyk a předávala jej svým dětem v souladu s novou identitou, tudíž k výrazné transformaci v rovině jazykové praxe nedošlo, a i přes snahy prosazující ukrajinštinu ve veřejném a mediálním prostoru se paradoxně počet rusky mluvících nepatrně zvýšil.

Nově vzniklou identitu je nutné postavit do vztahu k proměně a nejednotě ruskojazyčné identity. Klíčovým se opět stává regionální aspekt poukazující na odlišnou – původní i novou – identifikaci. V západní i střední Ukrajině dochází k nárůstu rusky mluvících identifikujících se s ukrajinskou identitou. Na jihovýchodě dochází k poklesu této identifikace na úkor vnímání se jako obyvatele určité geografické oblasti. I v těchto regionech je však ukrajinská identifikace četnější než ta ruská i přes tlak politických elit regionů na důležitost jazyka jakožto odlišujícího prvku. Ukrajinská identifikace je pro rusky mluvící silnější než jejich identita na bázi lingvistické příslušnosti. Občanská identita byla obecně nejpobulárnější mezi Rusky i Ukrajinci, což vypadá o ústupu tradičního etnického odvozování národnosti. 46 % Rusů se domnívalo, že všichni ukrajinští občané bez ohledu na uvedené faktory patří k ukrajinskému národu.

Sčítání lidí v roce 2001 (jediné během 25 let nezávislosti Ukrajiny) odhalilo masivní transformaci směrem k ukrajinské identifikaci mezi lidmi, kteří (nebo jejichž rodiče) se považovali za Rusy. Podíl klesl z 22 % na 17 %. Inkriminace k ukrajinské identitě byla nejvíce patrná mezi mladými lidmi vchovanými již v nezávislé Ukrajině (tudíž bez registrace k národnosti). U primárně rusky identifikujících byla pozorována i hybridní ukrajinská a ruská identifikace. Výzkum (KIIS) v roce 2012 již eviduje „pouze“ 14 % občanů s ruskou národností a 4 % s hybridní národností. Ukrajinská krize vedla transformaci dalších 4 % od ruské k hybridní identifikaci dle navazujícího výzkumu z roku 2014. Klesl i podíl Rusů na rusky mluvícím obyvatelstvu z 35 % na 23 %. Z rozdílových 12 % představuje

2/3 novou hybridní identifikace a zbývající třetina ukrajinskou. Reidentifikace byla nejčastěji sledovaná na západní a centrální Ukrajině a rusky mluvícím se pomohla distancovat od agrese páchané svým lingvistickým a/nebo etnickým národem.

Ukrajinská krize měla za následek i změnu ve vnímání kritérií sloužících k odvození národnosti. Nejpreferovanější způsob mezi Rusy i Ukrajinci je tzv. dědičné kritérium, tzn. odvozování na základě národnosti rodičů (může být chápáno v etnickém i občanském smyslu). Krize měla za následek oslabení tohoto kritéria. I přes to, že Rusové přikládají jazykové příslušnosti větší váhu než Ukrajinci, tak se na základě občanství hlásí spíše k ukrajinské národnosti.

Výzkumné centrum **Ukrajiny International Alert** ve spolupráci s **Ukrajinským nezávislým centrem politických výzkumů** a s podporou Evropské Unie provedlo výzkum zabývající se otázkami identity rusky mluvících občanů Ukrajiny v kontextu Války na východní Ukrajině.⁴ Část výzkumu se zabývá národní identitou etnických Rusů na Ukrajině. Společně s výše popsanou prací Volodymyra Kulyka představuje spíše proukrajinské názorové spektrum.

V prvé řadě, aby bylo možné mluvit o proměně identity, je nejprve nutné pochopit, co termíny ruská a ukrajinská národní identita představují. Etničtí Rusové na Ukrajině se odlišují, tudíž mluvit o unifikované ruské národní identitě je velmi složité i vzhledem k různému chápání termínu. Většina Rusů se domnívá, že jejich identita není definována primárně tzv. vrozenými faktory (rozumějme jazyk nebo etnický původ), ale především vlivy, kterým je jedinec vystaven během svého života. Rusové podle etnického původu tedy na sebe často nahlížejí jako na Ukrajince, jelikož jejich identifikace podléhá svobodné volbě. Irelevanci jazyka jakožto formujícího prvku identity lze ilustrovat s nadsázkou následujícím výpovědí jednoho z respondentů: „*Považuji se za ruského banderovce, protože mi přijde přirozené mluvit rusky a milovat Ukrajinu*“. Současné identity na Ukrajině tedy odrážejí především svobodnou volbu a životní postoje jedinců.

⁴ International Alert/Ukrainian center for independent political research (Mezinárodní pohotovost/Ukrajinské centrum pro nezávislý politický výzkum). *Вопросы идентичности русскоязычных граждан Украины в контексте вооруженного конфликта на востоке страны (Otázky identity rusky mluvících občanů Ukrajiny v kontextu ozbrojeného konfliktu na východě země)* [online]. 2017. [cit.19.08.2020]. Dostupné z: https://www.international-alert.org/sites/default/files/Ukraine_RussophoneIdentity_RU_2017_1.pdf

Konflikt probudil ve většině Rusů nutnost přemýšlet o své identitě a její důležitosti. Válka na východní Ukrajině výrazně proměnila identitu Rusů a relativně častá byla redefinice na Ukrajince. Radikalizace části Rusů ve smyslu netolerantního vztahu k ukrajinskému národu, ukrajinštině i ukrajinské kultuře měla na proměnu přímý vliv. Mnozí se nechtějí již identifikovat s ruským národem, státem i jazykem z důvodu negativních emocí, které mohou vyvolávat. Necítí se tak být hrdí na svoji národnostní a lingvistickou příslušnost. Mnohdy se projevuje i polarita politických názorů při konfrontaci s příbuznými z Ruska, jenž může být doprovázena odmítnutím ideje o jednom národě. Redefinování se znamená pro mnohé i možnost distancovat se od ruské role v konfliktu a nenést tak za něj odpovědnost. Proměna identity je nejvíce markantní u lidí se silným vztahem k Ukrajině vyznačujícím se velkou loajalitou. Posun identity však není jednoznačný a v některých regionech došlo k posunu opačným směrem. V Oděse došlo k těmto proměnám v důsledku tragických událostí 2.5.2014, při kterých uhořely desítky proruských aktivistů. Většina obyvatel se redefinovala nebo minimálně distancovala od ukrajinské národnosti během pouhého roku, tudíž ukrajinská identita z regionu takřka zmizela. Nízký počet respondentů uvedl, že konflikt na východní Ukrajině nemá vliv na jejich sebeurčení.

Autoři výzkumů používají pojem ukrajinská politická národnost. Proces jejího formování započal s rozpadem SSSR a v reakci na Ukrajinskou krizi zesílil. Proměna Rusů na Ukrajince znamená ztotožnění se s politickým směřováním Ukrajiny. Národnost není tedy definována jazykem, či původem, ale politickými ideji a státním občanstvím.

Vitaliy Darenský se ve své publikaci **Ruská identita na současné Ukrajině: problémy a perspektivy**⁵ zabývá popisem a vysvětlením složitosti identity ruské minority na Ukrajině. Uvažuje rovněž nad specifiky, které musí být zohledněny, při jejím zkoumání. Autor nabízí různé teoretické koncepce, které jsou velmi přínosné při formování náhledu na problematiku. Popisem minority a její identity se zásadně nediferencuje od výše uvedených zdrojů a je možné jej řadit do stejného názorového spektra. Dříve získané informace jeho text vhodně doplňuje.

⁵ DARENSKÝ, V. *Русская идентичность в современной Украине: проблемы и перспективы (Ruská identita na současné Ukrajině: problémy a perspektivy)* [online]. 2014. [cit.25.08.2020]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/russkaya-identichnost-v-sovremennoy-ukraine-problemy-i-perspektivy/viewer>

Autor uvádí, že na Ukrajině sice žije nejpočetnější ruská minorita, avšak není pro ni typická explicitně daná národní identita, jelikož v sobě kombinuje na jedné straně loajálnost k ukrajinskému státu a na druhé hrdost na příslušnost k ruskému národu a jeho kulturní i jazykové komunitě. Současný stav ruské identity na Ukrajině věrně odráží globální tendenci strukturace identit. Vědci, kteří mluví o této tendenci, jsou přesvědčeni, že v budoucnosti budou jednotlivé identity založeny dominantně na základně občanské příslušnosti.

Pro definici ruské minority na Ukrajině není možné použít kritéria, která bývají běžně užívány pro klasifikaci určité národní minority. Autor si klade otázku, jestli je možné klasifikovat ruskou komunitu, která je podmožinou ukrajinského politického národa zároveň i jako komunitu, která si zachovala svoji ruskou národní identitu (avšak ovlivněnou regionálním faktorem a koexistencí s ukrajinskou majoritou). Radikální ukrajínští nacionalisti zastávající pozitivní odpověď a považují ruskou komunitu za přímo mající přímý vztah a vazby k ruskému státu. To je však samotnými příslušníky ruských komunit odmítáno a velká část nich se identifikuje s ukrajinským politickým národem.

Autor uvádí, že ruská identita je abstraktní a vnitřně rozporná ve smyslu svého složení, které obsahuje jak ukrajinskou politickou identitu a ruskou etnokulturní identitu, tudíž její zkoumání vyžaduje velmi specifický náhled.

Oleg Nemenský v článku **Evoluce ruské a ukrajinské identity na Ukrajině po Euromajdanu**⁶ popisuje proměnu ruské identity v důsledku Ukrajinské krize. Jeho názor představuje opozici a kontrast k předcházejícím autorům a nahlíží problematiku spíše z proruské perspektivy. S ostatními autory se rozchází převážně v otázce reidentifikace vlivem Ukrajinské krize.

Již delší dobu je sledována výrazná krize postsovětské ukrajinské státnosti. Stát, který měl po rozpadu SSSR velkou šanci na úspěšný rozvoj, je v současné době nejméně úspěšným státem postsovětského prostoru. Důvody této krize nejsou ekonomické ani objektivní. Problém se nachází v ideologii, která je stavebním kamenem národní identity. Ta není vrozená, ale mění se vlivem různých faktorů během života. Po rozpadu SSSR bylo cílem Kyjeva vytvořit ukrajinskou identitu, která by vyhovovala většině. Pokusy však byly

⁶ NEMENSKÝ, O. *Эволюция русской и украинской идентичности на Украине после Евромайдана (Evoluce ruské a ukrajinské identity na Ukrajině po Euromajdanu)* [online]. 2015. [cit.29.08.2020].

Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/evolyutsiya-russkoy-i-ukrainskoy-identichnosti-na-ukraine-posle-evromaydana/viewer>

neúspěšné a Ukrajina se stala státem bez majoritní identity, která je hlavním důvodem nestability.

V posledním desetiletí započalo v jihovýchodních oblastech Ukrajiny vytváření nové ruský mluvící ukrajinské identity, která se stala alternativou a kompromisem k identifikaci s ukrajinskou tradiční identitou. Rusové neodmítají hybridní příslušnost k ukrajinskému národu, ale zároveň se diferencují od ukrajinsky mluvících Ukrajinců, což pomáhá překonat fiktivní rozdíl mezi Ukrajinci a Rusy. Identita je však pouze přechodným jevem na cestě k obnově plnohodnotné ruské identity. Události v Donbasu reflektovali nestabilitu ukrajinské identity u ruského obyvatelstva. 73 % obyvatel Donbasu se identifikovalo jako Ukrajinci při sčítání lidu v SSSR. V reakci na Euromajdan došlo k ruské reidentifikaci těchto obyvatel. Vyhlášení suverenity Donbasu předcházelo hromadné odmítání ukrajinské identity a chaotická rusifikace. Hlavním problémem byla absence opoziční identity k odmítané ukrajinské identitě. Konflikt na Ukrajině není mezinárodní ani mezietnický. Jedná se o konflikt mezi těmi, kdo našli svoji národní identitu a těmi, kdo nikoliv. Ruská národní identita by měla být v souladu s tou regionální, což pomůže spojit lidi s různými identitami a poskytne základ pro místní patriotismus, což výstižně reflektuje Donbaská zkušenost. Na centrální Ukrajině existuje ruská identita v místní variantě, protože ukrajinská identita je částečně založena na té ruské. Když se jedinec nebude chovat v souladu s ukrajinskou identitou, znamená to, že bude „Malorusem“. Jedinec se musí aktivně projevovat jako Ukrajinec, aby tak byl i považován. Ukrajinská identita není formována přirozeně, avšak je zakotvena v úmyslném jednání.

3. Metodologie

Pro vznik této práce byly vzhledem k její povaze použity dominantně metody sběru dat kvalitativního výzkumu. Získaná data byla především kvalitativní, avšak v případě potřeby, či nutnosti, byla doplněna o ta kvantitativní. V úvodní části této kapitoly budou popsány základní metody kvalitativního výzkumu, které byly využity (anebo měly být využity) pro vznik práce. Rovněž je popsána metoda dotazníkového šetření, jenž je sice kvantitativní, avšak ovlivnila zvolenou výzkumnou metodou, tudíž je v rámci této kapitoly rovněž uvedena. V navazující části je popsán a kriticky hodnocen průběh výzkum i jeho metodika. V závěru této kapitoly čtenář nalezne představení jednotlivých respondentů, kteří se výzkumu zúčastnili.

3.1. Metody kvalitativního výzkumu a jejich adekvace

Termínem kvalitativní výzkum rozumíme jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace.⁷ Kvalitativní metody se užívají k odhalení a porozumění tomu, co je podstatou jevů, o nichž toho ještě moc nevíme.⁸ Používají se rovněž u jevů, které jsou nevhodné pro kvantitativní výzkum. Volba výzkumných metod se tedy odvíjí od povahy zkoumaného jevu. Kvalitativní výzkum je populární především ve společenských nebo psychologických vědách.⁹ Je pro něj charakteristické potřeba menšího (oproti kvantitativnímu) počtu respondentů, se kterými se však pracuje intenzivněji, čímž nabízí hlubší prozkoumání jevu. Oproti kvantitativnímu je časově náročnější.¹⁰ V následujících odstavcích jsou popsány stěžejní metody kvalitativního sběru dat společně s jejich adekvací.

⁷ STRAUSS, A., CORBINOVA, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Nakladatelství Albert Boskovice, 1999. S.1-10. ISBN: 80-85834-60-X

⁸ Tamtéž S.11

⁹ Tamtéž S.11-12

¹⁰ *Kvantitativní výzkum vs. Kvalitativní výzkum* [online]. Survio.com, 23.10.2020. [cit. 10.01.2021]. Dostupné z: https://www.survio.com/cs/blog/jak-vytvorit-dotaznik/kvantitativni-vyzkum-kvalitativni-vyzkum#Kvantitativni_vs_kvalitativni

3.1.1. Pozorování

*Pozorování jako vědecká metoda je cílevědomé, soustavné, plánované sledování (vnímání) výchovných jevů a procesů, které směřuje k odhalení podstatných souvislostí a vztahované skutečnosti*¹¹

Pozorování klasifikujeme dle následujících kritérií:

- a) Zúčastněné pozorování – je stěžejní metodou sběru dat při terénním výzkumu, při kterém výzkumník žije ve zkoumané společnosti a aktivně se participuje na jejím každodenním životě. Díky této účasti badatel lépe pochopí procesy a vztahy ve zkoumaném společenství.¹² Terénní výzkum v sociální antropologii začal vyžadovat Bronislaw Malinowski. Výzkumník by si měl osvojit jazyk zkoumaného společenství, aby nebyl odkázán na předkladatele, jelikož jeho využitím může dojít ke zkreslení nebo zjednodušení sdělovaných informací. Obecně je požadován alespoň jeden rok terénního výzkumu, aby byla získána konstantnější data z dlouhodobějšího hlediska, jelikož při krátkodobém pozorování může badatel svojí přítomností ovlivnit chování zkoumané skupiny a její činnosti, či postoje se mohou odlišovat od zaběhlé rutiny.¹³ K negativům metody patří možné zkreslení výzkumu v důsledku přijetí dané role ve společenství. Zúčastněné pozorování můžeme dále dělit do dvou subkategorií: zjevné a skryté. V případě zjevného výzkumník odhalí svoji pravou totožnost a účel svého pobytu. Opakem je pozorování skryté, které je eticky velmi pochybné, jelikož příslušníci zkoumané skupiny nejsou seznámeni s tím, že jsou zkoumanými objekty, protože výzkumník skrývá svoji skutečnou identitu a důvod své přítomnosti.
- b) Nezúčastněné pozorování – od zúčastněného se diferencuje *absencí přímého sociálního kontaktu s informátory*. Badatel život zkoumané skupiny „pouze“ pozoruje a aktivně se na něm neparticipuje. Metoda má relativně striktní pravidla.

¹¹ ŠVARCOVÁ L. *Základy pedagogiky pro učitelské studium*. Vydavatelství VŠCHT Praha, 2005. S. 24. ISBN: 978-80-7080-690-6.

¹² KOKAISL, P. *Doporučení k psaní textu. Metodologie* [online]. *Hospodářská a kulturní studia*. [cit.22.10.2020]. Dostupné z: http://www.hks.re/wiki/doporuceni_k_psani_textu#metodologie

¹³ BUDILOVÁ, L. *Kapitoly z kvalitativního výzkumu*. Západočeská univerzita v Plzni, 2015. S. 11. ISBN: 978-80-261-0471-1

Výzkumníci jsou často vybaveni tzv. záznamových archem, kde sledované jevy evidují.¹⁴

3.1.2. Rozhovor

Rozhovor je výzkumná technika kvalitativního výzkumu, při které badatel s jedním nebo více respondenty verbálně komunikuje. Rozhovory lze klasifikovat dle různých hledisek.

Podle počtu respondentů:

- a) Rozhovory individuální – badatel se dotazuje v jeden čas pouze jedné osoby.
- b) Rozhovory skupinové – výzkumník pracuje s více než jedním respondentem v jeden čas. Vzájemnou interakcí se respondenti ovlivňují navzájem. Nepochybným kladem metody tedy je, že respondenti mají více inspirace a podnětů k pestřejším odpovědím, a navíc se mohou navzájem doplňovat a vzájemně mezi sebou názory konfrontovat, čímž pozorovatel získá ucelenější obraz o zkoumaném jevu. Data získaná touto cestou mohou být náročnější ke zpracování.

Podle struktury:

- a) Standardizovaný – pořadí a znění otázek společně s možnými odpověďmi jsou přesně určeny. V zásadě se jedná o verbální formu dotazníku.
- b) Polostandardizovaný – od prvního uvedeného se odlišuje kladením doplňujících a upřesňujících otázek.
- c) Nestandardizovaný – badatel si připraví spíše obecné otázky, které chce respondentovi klást, nicméně jejich přesný obsah a pořadí zůstává na tazateli.

Rozhovor lze rovněž dělit na:

- a) Řízený – výzkumník klade přesné otázky, které jej zajímají, čímž sám určuje jejich důležitost. Je vhodné jej tedy použít v případě, kdy badatel potřebuje znát odpovědi pouze na konkrétní otázky a nepotřebuje jakékoliv dodatečné informace.
- b) Neřízený – tazatel klade spíše obecné otázky, čímž nechá respondenta mluvit o konkrétních tématech, jenž se rámcově týkají otázky, dle jeho uvážení, tudíž sám dotazovaný určuje důležitost jednotlivých témat. Neřízený rozhovor je vhodné použít v úvodních fázích výzkumů, kdy respondent svými odpověďmi může badateli

¹⁴ KOKAISL, P. *Doporučení k psaní textu. Metodologie* [online]. Hospodářská a kulturní studia. [cit.22.10.2020]. Dostupné z: http://www.hks.re/wiki/doporuceni_k_psani_textu#metodologie

rozšířit vnímání tématu a zároveň vhodně poukázat na směr, kterým může být vhodné, aby se výzkum ubíral. Neřízený rozhovor je vhodné použít před sestavování dotazníku pro rozhovor řízený.¹⁵

3.2. Dotazník

Jedná se o jednu z nejčastěji využívaných metod kvantitativního výzkumu.¹⁶ Jak již samotný termín napovídá, dotazníková metoda získává kýžené informace dotazováním se osob, které jsou označovány jako respondenti. Jedná se tedy o *sérii otázek, jejichž cílem je získat názory a fakta od respondentů*.¹⁷ Výzkumný vzorek a jeho rozsah musí zohlednit povahu výzkumu, na jehož základě lze respondenty vybírat buď zcela náhodně anebo na základě přesných kritérií. Vzorek musí být dostatečně velký, aby bylo možné získat dostatek informací. Respondenti by měli být seznámeni s účelem výzkumu, aby získali s badatelem důvěrnější vztah a pochopili důležitost odpovědí na tázané otázky. Otázky v dotazníku musí být jednoznačně formulované, nesmí vybízet k určité odpovědi, a především musí mít vztah k výzkumné otázce. Jednotlivé typy dotazníků se diferencují dle struktury a lze je rozdělit následovně:

- a) Otevřené (rovněž označované jako nestrukturované) – *Neurčují rozsah ani formu odpovědi*. Respondent tedy v zásadě odpovídá podle sebe a sám rozhoduje o tom, zda je vhodné danou informace sdělit, či nikoliv. Odpovědi získané touto metodou se mohou od sebe vzájemně velmi lišit, tudíž nevýhodou je náročnější zpracování získaných dat vzhledem k jejich variabilitě, která je ovšem zároveň nejvýraznějším pozitivem metody.
- b) Polouzavřené (také označované jako semistrukturované) – nabízejí různé alternativy mezi, kterými respondent volí, tudíž v tomto smyslu jsou kladené otázky uzavřené, nicméně respondent dostává prostor se vyjádřit, proč zvolil danou alternativu, čímž se otázka částečně otevírá a výzkumník získává další data.

¹⁵ KOKAISL, P. *Doporučení k psaní textu. Metodologie* [online]. *Hospodářská a kulturní studia*. [cit.22.10.2020]. Dostupné z: http://www.hks.re/wiki/doporuceni_k_psani_textu#metodologie

¹⁶ Tamtéž

¹⁷ KOKAISL, P. *Dotazník* [online]. *Hospodářská a kulturní studia*. [cit.22.10.2020]. Dostupné z: <http://www.hks.re/wiki/dotaznik>

- c) Uzavřené (taktéž strukturované) – respondent volí mezi dvěma nebo více alternativy. Formulace otázek, jejich pořadí i možnosti odpovědi jsou jasně dané. Výhodou je menší náročnost zpracování dat, nicméně výzkumník nezíská žádné dodatečné informace jako je např. důvod, proč respondent zvolil danou alternativu, což je nejvýraznější nedostatek metody.
- d) Škálované – respondent volí mezi předloženými alternativy na určité škále. Obsah i forma odpovědi je jasně daná.¹⁸

Jedním z největších pozitiv metody je oproti jiným metodám relativně méně náročné získání velkého množství dat od velkého počtu respondentů. Naopak nejvýraznějším negativem může být návratnost dotazníku (tedy počet kolikrát je badateli zaslán vyplněný dotazník zpět). Dalším negativem je možná povrchnost odpovědí a problematická verifikace pravdivosti odpovědí.¹⁹

3.3. Popis výzkumu

V první řadě byly naformulovány výzkumné otázky, jež byly posléze v průběhu bádání (zejména jeho prvotních fázích) mírně modifikovány do finálního znění. Za účelem seznámení sebe i čtenáře o stavu dosavadního bádání zkoumané problematiky a formulace teoretických východisek bylo dominantně využito informací z odborné literatury. Za účelem zpracování literární rešerše byly využity převážně odborné databáze. Pro teoretická východiska bylo využito primárně knižních zdrojů v kombinaci se zdroji internetovými. V rámci celé práce bylo akcentováno na prioritizaci zdrojů dle jejich relevantnosti. V případě absence ucelených informací v dostupných odborných zdrojích, byly využity i informace z méně relevantních pramenů (např. bakalářská práce nebo neoborné články), avšak zdroje byly v rámci možností důkladně verifikovány.

Vlastní bádání je založené především na polostrukturovaných rozhovorech v písemné podobě. Vzhledem k relativně hlubokým otázkám (např. Kdo je Rus?), jež vyžadují důkladné zamyšlení, bylo preferována písemná podoba na úkor jakékoliv verbální formy rozhovoru, která vyžaduje okamžité odpovědi, jež by v případě tohoto výzkumu

¹⁸ ŠVARCOVÁ L. *Základy pedagogiky pro učitelské studium*. Vydavatelství VŠCHT Praha, 2005. S. 26-27
ISBN: 978-80-7080-690-6

¹⁹ KOKAISL, P. *Doporučení k psaní textu. Dotazník* [online]. Hospodářská a kulturní studia. [cit.22.10.2020]. Dostupné z: <http://www.hks.re/wiki/dotaznik>

pravděpodobně inkriminovaly ke spontánním a apriorním odpovědím na základě předešlých zkušeností. Jednotlivé otázky byly koncipovány otevřeným způsobem, aby nevybízely ke strohým odpovědím. V případě, že odpovědi respondenta na jednotlivé otázky byly nejednoznačné, vnitřně rozporné anebo nedostatečně rozvinuté, byly jednotlivé výpovědi zpětně s respondentem konzultovány, aby je bylo možné správně interpretovat. S respondenty byly vedené i konverzace v online prostředí pro lepší pochopení jejich názoru. Tyto konverzace mohou být chápány jako obdoba sondážních otázek. Respondentům bylo poskytnuto dostatečné množství prostoru, aby se mohli vyjádřit i mimo rámec stanovených otázek. Někteří respondenti i posílali odpovědi formou hlasových zpráv. Metoda si tedy vypůjčila písemnou podobu dotazníkového šetření, avšak zachovala si původní kvalitativní povahu rozhovoru, tudíž ji považuji za kvalitativní. Data, jež byla metodou získána jsou shodnější s výstupy kvalitativního výzkumu, což potvrzuje charakter metody. Respondentům byly rozeslány dotazníky elektronicky. Jednotliví respondenti byli osloveni v rámci ruskojazyčných skupin na sociálních sítích. Uvedené skupiny kumulují jednotlivce s určitým vztahem k ČR (např. zde přechodně pracovali/pracují apod.). Kontakty získané na sociálních sítích společně s ostatními kontakty z ČR posloužily k získání dalších respondentů, jejichž největším kladem je právě absence vztahu k tuzemsku.

V ostatních případech však bylo oslovení respondentů bez mezistupně v podobě určitého vztahu k ČR velmi problematické, jelikož na sociálních sítích takřka neexistují skupiny, jež by kumulovaly právě ukrajinské Rusy, protože problematika má velký politický přesah. O citlivosti tématu vypovídají i reakce na příspěvky na sociálních sítích, jejichž prostřednictvím byli respondenti oslovováni, jelikož se objevily nejen negativní odezvy, ale rovněž názory, jež zpochybňovali samotnou existenci Rusů na Ukrajině. Jedna z potencionálních respondentek se dokonce po prvotním zájmu rozhodla vyplněný dotazník neodeslat zpět, jelikož ji to její rodina zakázala. Vzhledem k politickému přesahu problematiky si i mnozí respondenti přáli zůstat v anonymitě, jelikož zveřejnění jejich jména by je potencionálně mohlo vystavit nebezpečí, či diskomfortu. Někteří respondenti tedy zůstávají v absolutní anonymitě, a u ostatních dotazovaných z tohoto důvodu nejsou zveřejněna příjmení, i přestože o to přímo nezažádali. Veškeré zmíněné skutečnosti dle mého názoru vypovídají mnohé o aktuálnosti tématu a zároveň nabízejí dobrý důvod, proč jej zkoumat. Nalezení vhodných respondentů a zajistit jejich dostatečný počet bylo velmi problematické vzhledem k výše uvedeným faktorům, a proto s těmi, kteří se rozhodli

výzkumu zúčastnit bylo přístupováno velmi individuálně za účelem získat, co největší množství informací.

V rámci kritického zhodnocení výzkumu je vhodné uvést, že práce trpí mnohými metodologickými nedostatky. Tím pravděpodobněji nejzásadnějším je nesoulad metodiky práce s požadavky současné kulturní antropologie, z jejíž perspektivy je na téma nahlíženo, a to konkrétně požadavkem na terénní výzkum. Absence terénního výzkumu je zapříčiněna pandemií COVID-19, v jejímž důsledku nebylo možné na Ukrajinu vycestovat a výzkum provést. Dalším zásadním problémem, jenž do jisté míry vyplývá z předchozího, je získávání části respondentů prostřednictvím jejich vztahu k ČR. Charakteristické rysy těchto respondentů se nemusí shodovat s těmi, jenž vztah k ČR nemají. Uvedená charakteristika může implikovat jiné sociální, kulturní nebo politické rysy, či názory, avšak nemusí. V každém případě je nutné v tomhle směru k výzkumu přistupovat kriticky. I přes pečlivý výběr respondentů, u nichž byla vyžadována, co nejnižší doba pobytu v ČR a velmi dobré povědomí o současných poměrech na Ukrajině, může práce inkriminovat k jistému pohledu zvenčí. Posledním zásadním metodologickým problémem, jenž vychází z problematického získávání respondentů, je jejich počet, jenž nemusí zajišťovat dostatečnou reprezentativnost.

3.4. Pasportizační údaje

Vzhledem ke kvalitativní povaze výzkumu přikládám krátké představení každého respondenta, jenž se výzkumu zúčastnil.

Respondent č. 1 se rozhodl zůstat v anonymitě. Je mu 34 let a žije již dlouhodobě v ČR, ale ke svému domovskému Luhansku má velmi intenzivní vztah a často jej navštěvuje, tudíž má velmi dobré povědomí o tamějším dění. V současné době pracuje jako vězeňský dozorce a disponuje středoškolským vzděláním s maturitou. Považuje se za Rusa.

Respondent č. 2 rovněž odmítnul zveřejnění identifikačních údajů a přál si zůstat v anonymitě. Je mu 29 let a pochází z Doněcka. I přes to, že již několik let žije v ČR, je jeho pohled pro výzkum velmi cenný, jelikož se zabývá akademickou činností související se zkoumaným tématem. Respondent je rovněž ruské národnosti.

Dmitrij pochází z Charkova a je mu nyní 23 let. V současné době pracuje v ČR v logistice, avšak jeho vztah k Ukrajině je aktuální. Je vysokoškolsky vzdělaný. Ve výzkumu představuje jedince, jehož otec je ruské národnosti, avšak sám se považuje již spíše za Ukrajince, což je hlavní důvod, proč byl osloven, aby se výzkumu zúčastnil.

Dalšímu **Dmitrijovi** je 25 let a studuje VŠ v ČR. Je ruské národnosti a pochází z centrální Ukrajiny.

Ekaterina je 21 let a studuje nyní vysokou školu se specializací na ekonomii v Petrohradě. Je ruské národnosti a pochází z Oděsy.

Ekaterina pochází z Kyjeva a studuje nyní v ČR, kde nyní rovněž pracuje jako kosmetička. Pro výzkum je především zajímavá kvůli své zkušenosti s reidentifikací, jelikož se dříve chápala jako Ruska a nyní se označuje spíše jako Ukrajinka.

Fedor pochází ze Záporožské oblasti. Přibližně 8 měsíců žije i pracuje v ČR a vzhledem k tomu, že se jedná o relativně krátkou dobu, byl shledán dostatečně vhodným pro účast ve výzkumu. Živí se jako účetní a manažer prodeje. Považuje se za Rusa i Ukrajince.

Kateryna pochází z Doněcku a je jí rovněž 53 let. Disponuje také vysokoškolským vzděláním a pracuje v IT. Její pohled je velmi přínosný především kvůli změně identifikace, kterou prošla, protože dříve se chápala jako Ruska, avšak nyní se identifikuje jako Ukrajinka.

Natalii je 53 let a žije v Dnipru. Má vysokoškolské vzdělání a pracuje jako ekonomka. Pochází z Ruska, avšak na Ukrajině žije již přes 20 let. Považuje se za Rusku.

Nině je 62 let a je matematicka. Pochází z Doněcka. Nejdůležitější je pro ni identifikace s regionem. Sekundárně má silnější vazby k ruské národnosti než ukrajinské.

Poslední respondentka se jmenuje **Tatiana** a pochází z Kazachstánu. Na Ukrajině žije již 10 let a disponuje z osobních důvodů „pouze“ trvalým pobytem bez omezení (její syn již má ukrajinské občanství). Nyní je důchodkyně. Považuje se za Rusku.

4. Teoretická část

V následující části budou vysvětlena teoretická východiska pojmů, jenž jsou esenciální pro zkoumané téma a pochopení dalšího obsahu práce.

4.1. Etnická identita

Nejprve je nutné definovat samotný termín identita bez přívlastku etnická a nastínit jeho teoretické koncepce a až poté jej postavit do vztahu k etnicitě, proto budou pojmy v následující podkapitole vysvětleny separátně.

4.1.1. Identita

Pojem pochází z latinského slova *identicus* (v překladu znamenající totožný nebo stejný). Pojmem se zabývají převážně různé subdisciplíny psychologie, přičemž u vymezení termínu nepanuje definiční konsenzus a zmíněné subdisciplíny jej nahlízejí z různých perspektiv. Sociologickým slovníkem je identita definována *obecně jako jednota vnitřního psych. života a jednání, která bývá též nazývána autentickým bytím*.²⁰ Pojem podle různých slovníků však znamená také individualitu a osobnost, tedy skutečnost, že *osoba je sama sebou, a nikoli něčím jiným*. Bačová jej definuje *jako pojmenování, vyjádření totožnosti, stejnosti, ale i vyjádření těch charakteristik, kterými si osoba či společenství zasluhuje nebo nárokuje uznání a úctu jiných, na kterých zakládá svou hrdost, důstojnost a čest*.²¹ V současném diskursu je pojem navíc užíván v různých významech a kontextech, což značně stěžuje přesný výklad. Termín je často používán v souvislosti s politikou, nacionalismem či koncepcí genderu. Originální slovníková verze nemůže mimo jiné vysvětlit právě etnickou identitu. Teorie identity obecně můžeme klasifikovat následovně:

- a) Silné – vycházejí z původního významu slova, tedy základní stejnosti v čase a mezi osobami. Silné teorie stojí na následujících předpokladech. Identitou disponuje, či o ni alespoň o její nalezení usiluje každý jedinec. Identita rovněž může existovat i přes to, že si ji daný jedinec, či skupina neuvědomuje. U skupinových identit je

²⁰ NEKONEČNÝ, M. *Identita* [online]. Sociologická encyklopedie. [29.10.2020]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Identita>

²¹ BAČOVÁ, V. *Sociální psychologie. Identita v sociální psychologii*. Grada Publishing, a.s. S.124 ISBN: 917-80-247-1428-8

předpokládaná jasná distinktivní hranice mezi dvěma skupinami a zároveň homogenost daných skupin. Teorie se nedomnívají, že identita je pouhým konstruktem. Veškeré předpoklady se jeví poněkud problematicky, a proto jsou nahlíženy současnou optikou značně kriticky.

- b) Slabé – považují identitu za proměnný, nahodilý, či fragmentovaný jev determinovaný např. časem nebo prostorem, tudíž se s původním významem neshodují. Nabízí se tedy otázka, zda se jedná o koncept identity, jelikož popírá stejnost v čase, a tudíž originální význam termínu. Vzhledem k neshodě mezi těmito proudy je vhodné používat alternativní terminologii – např. termín identifikace, který vyjadřuje *chápání sebe sama*.²²

Vzhledem k stanoveným výzkumným otázkám reflektující cíl práce se klaním k druhé koncepci, jelikož připouští transformaci v čase a prostoru. V neposlední řadě autoři často rozlišují mezi identitami:

- a) Osobními – sebedefinice vyjadřující identifikaci jednotlivce.
b) Sociálními – vyjadřují *vnější identitu jedince* a jeho příslušnost k určité skupině. Na základě tohoto členství se predikuje jisté schéma jednání jedince, jenž je odrazem skupinové identity.²³

4.1.2. Etnicita

I přes relativně vysokou četnost užívání termínu etnicita a pojmů z něj odvozených ve společenském i vědeckém diskursu význam těchto termínů bývá *nejasný a vágní*²⁴. Termín originálně pochází z řeckého ethnos neboli etnický, jehož prvotní význam označoval pohana nebo barbara. V angličtině se v 19. století vztahoval k rasovému popisu. V USA byl termín mírnějším označením pro skupiny méněcennější ve srovnání s dominantním obyvatelstvem. Samotný termín etnicita je pojmem relativně novým a poprvé byl použit Davidem Riesmanem v roce 1953. V oxfordském slovníku se objevil až v roce 1972. Oproti pojmu národ se často využívá pro nezápadní společenství nedisponující vlastním státem anebo

²² Tamtéž S. 111-113

²³ Tamtéž S. 114-115

²⁴ ERIKSEN, T. *Etnicita a nacionalismus. Kapitola první: Co je to etnicita?* Dostupné z: http://www.hks.re/wiki/ls2018:etnicita_a_nacionalismus

menšiny v národních státech.²⁵ Eriksen však uvádí, že i přes tuto asociaci s menšinami, nejsou minority „etničtější“ než majoritní obyvatelstvo.²⁶ Někteří autoři mezi pojmy národ a etnikum nediferencují, jiní je zásadně rozlišují.²⁷ V kontextu práce však nepovažují za kardinální mezi nimi rozlišovat.

Pojmem se zabývají akademici napříč různými vědními obory a existuje velké množství jeho výkladů, jelikož v 60. letech minulého století jej vědci, kterými byl využíván, exaktně nedefinovali a chápali jej různě.²⁸ Ohledně definice pojmu etnicita v současnosti nepanuje vědecký konsenzus a různí autoři jej nahlízejí odlišně. Názory se obecně pohybují mezi dvěma krajními body. Tradiční (rovněž synonymně označována jako Herderovská) koncepce etnicitu vymezujeme *na bázi jazyka, kultury a „mravů“ jako jasně ohraničených a stabilních entit*. Je chápána jako *objektivní (odvěká) kategorie*. Etnicita je tedy podle Herderovské koncepce nezpochybnitelná a je předem daným neměnným kulturním prvkem. Jedinec je tedy příslušníkem jednoho, či druhého etnika, tudíž jiná možnost identifikace prakticky neexistuje. Etnické vědomí rovněž *existuje nezávisle na vůli osob*.²⁹ Naprosto opačný názorový protipól představují modernisticko-konstruktivistické koncepce pokládající etnicitu za *abstrakci, umělý, kulturně reprodukováný sociální konstrukt*. Z modernisticko-konstruktivistické perspektivy je tedy etnicita nahlížena skepticky a odmítavě. Je vnímána jako *pouhý vývoj, dávno překonaný výtvar intelektuálů, atavistický anachronismus, zdroj xenofobního násilí, přežitek postrádající v současných podmínkách smysl a odstranitelný osvětou a ekonomickou*. Vznik národů je dle autorů zastávajících tuto koncepci determinován historickými a společenskými okolnostmi v 19. století. Národ chápou jako *imaginární kategorii*, jenž existuje pouze v lidské mysli. Ohledně formativních

²⁵ HIRT, T. *Národ, etnikum, identita – slovníček pojmů* [online]. Moderní dějiny – vzdělávací portál, 2017. [cit.5.11.2020]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/narod-etnikum-identita-slovnicek-pojmu/>

²⁶ ERIKSEN, T. *Etnicita a nacionalismus. Kapitola první: Co je to etnicita?* Dostupné z: http://www.hks.re/wiki/ls2018:etnicita_a_nacionalismus

²⁷ ŠATAVA, L. *Etnicita a jazyk. Teorie, praxe, trendy: čítanka textů. Kapitola teorie etnicity a nacionalismu: Identita*. Dostupné z: http://www.hks.re/wiki/etnicita_a_jazyk.teorie_praxe_trendy:citanka_textu#teorie_etnicity_a_nacionalismu

²⁸ ERIKSEN, T. *Etnicita a nacionalismus. Kapitola první: Co je to etnicita?* Dostupné z: http://www.hks.re/wiki/ls2018:etnicita_a_nacionalismus

²⁹ ŠATAVA, L. *Jazyk a identita etnických menšin: Možnosti zachování a revitalizace*. Sociologické nakladatelství SLON, 2009. S. 14. ISBN: 978-80-86429-83-0

vlivů, jimiž je kategorie tvořena, neexistuje ani v konstruktivistických kruzích jasný konsenzus.³⁰

Ani odvozování etnicity není univerzální. Ve státech západní Evropy (např. Francie nebo Velká Británie) s dlouhou historií státnosti je určujícím prvkem příslušnost k určitému geografickému a politickému prostoru. Je zde uplatňován tzv. občanský princip, na jehož základě jsou součástí národa všichni občané daného státu. V kontrastu s tím v jihovýchodní a střední Evropě dominuje Herderovské pojetí odvození etnicity, které se vyznačuje společným jazykem, kulturou apod. V praxi to znamená, že není rovnítko mezi etnikem a občanstvím.³¹ Etnicita slouží k identifikaci, kdo jsme „my“ a kdo „oni“. Konkrétní distinktivní prvek záleží na specifikách daného prostředí, ze kterého tento prvek vyplývá a není tedy obecně platný, čili univerzální.³² Znamý sovětský antropolog Julian Bromley ve svém článku z roku 1970 popsal konflikt o vzniku ruské národní identity v sovětské vědě následovně: *Jedni autoři za hlavní prvky identity považují jazyk a kulturu; druzí k tomu přidávají společné území a etnické sebeuvědomění; třetí odkazují na specifika psychiky; čtvrté píšou o společném původu a státní příslušnosti; paté vidí podstatu identity v etnických stereotypech.* Zastával názor, že ani jeden z těchto prvků není bezpodmínečný faktor určující etnickou identitu. Chápal ji jako společná relativně stabilní specifika jazyka a kultury. Domníval se, že *etnikum a identita existuje, pokud zástupci etnika zachovávají představy o své příslušnosti k danému etniku.*³³ V zásadě tedy v případě absence interakce s jinou skupinou ani etnicita neexistuje, jelikož by nedošlo ke zmíněnému odlišování („my“ versus „oni“), tudíž etnicita je *aspektem vztahů, nikoliv vlastností skupiny.*³⁴ Aby byl chápán

³⁰ ŠATAVA, L. *Etnicita a jazyk. Teorie, praxe, trendy: čítanka textů. Kapitola teorie etnicity a nacionalismu: Etnicita.* Dostupné z:

http://www.hks.re/wiki/etnicita_a_jazyk.teorie_praxe_trendy:citanka_textu#teorie_etnicity_a_nacionalismu

³¹ ŠATAVA, L. *Jazyk a identita etnických menšin: Možnosti zachování a revitalizace.* Sociologické nakladatelství SLON, 2009. S. 15. ISBN: 978-80-86429-83-0

³² HIRT, T. *Národ, etnikum, identita – slovníček pojmů* [online]. Moderní dějiny – vzdělávací portál, 2017. [cit.16.1.2020]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/narod-etnikum-identita-slovnicek-pojmu/>

³³ NEMENSKIY, O. *Русская идентичность (Ruská identita)* [online]. Вопросы национализма (Otázky nacionalismu), 2013. № 4 (16). [cit.22.08.2020]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/russkaya-identichnost/viewer>

³⁴ ERIKSEN, T. *Etnicita a nacionalismus. Kapitola první: Co je to etnicita? Současný zájem o etnicitu.* Dostupné z: http://www.hks.re/wiki/ls2018:etnicita_a_nacionalismus

jednotlivec jako člen skupiny není dostačující, aby se tak sám identifikoval, ale aby jej tak chápali i ostatní příslušníci skupiny.³⁵ Názory, zda jedinec může být členem pouze jedné etnické skupiny se různí. Etnicita je v kontrastu s minulostí chápána jako *jedna z možných podob kolektivní identity* vedle jiných neetnických, se kterými může koexistovat.³⁶

Výše uvedené nastíněné koncepce etnicity ukončují obecně přijímanou a respektovanou definicí Uherka, kterou považují pro účely práce za vhodnou a zcela dostačující. *Etnicita je sociální konstrukt, tj. soubor představ, na jejichž základě se lidé rozčleňují na skupiny, jež by se měly odlišovat způsobem života a kulturou. Při této kategorizaci hraje důležitou roli vědomí vlastní sounáležitosti se skupinou, do níž se pozorovatel zařazuje.*³⁷ Etnickou identitu je možno chápat jako *specifickou formu sociální identity, určující jednotlivce jako prvky specifické kolektivity. Diskurzivní vytváření menšinových etnokulturních identit je nedílně spjato s majoritními – vznikají tak složité vztahy vytvářející pole etnicity.*³⁸

V současnosti je na etnicitu nahlíženo mnohými jako na nepohodlnou a potencionálně nebezpečnou vzhledem k etnickým konfliktům v 20 století. (např. v Jugoslávii).³⁹ Vzhledem k nejednotné univerzální definici je zde i velký prostor pro různé manipulace sociálními aktéry.⁴⁰ Weber se domníval, že etnicita a nacionalismus bude ustupovat vzhledem k modernizaci, industrializaci a individualismu. Názor byl populární v diskursu sociálních antropologů v první polovině 20. století, nicméně v jeho druhé polovině se ukázal být zcela mylným, jelikož etnicita i nacionalismus nabývaly na síle.⁴¹ V současném společenském

³⁵ KOKAISL, P. *Etnické minority v Evropě*. Česká zemědělská univerzita v Praze, 2014. S. 10. ISBN: 978-80-213-2524-1

³⁶ ŠATAVA, L. *Jazyk a identita etnických menšin: Možnosti zachování a revitalizace*. Sociologické nakladatelství SLON, 2009. S. 17. ISBN: 978-80-86429-83-0

³⁷ ŠATAVA, L. *Etnicita a jazyk. Teorie, praxe, trendy: čítanka textů. Kapitola teorie etnicity a nacionalismu: Etnicita*. Dostupné z:

http://www.hks.re/wiki/etnicita_a_jazyk.teorie_praxe_trendy:citanka_textu#teorie_etnicity_a_nacionalismu

³⁸ Tamtéž podkapitola *Identita*

³⁹ ŠATAVA, L. *Jazyk a identita etnických menšin: Možnosti zachování a revitalizace*. Sociologické nakladatelství SLON, 2009. S. 13. ISBN: 978-80-86429-83-0

⁴⁰ ⁴⁰ HIRT, T. *Národ, etnikum, identita – slovníček pojmů* [online]. Moderní dějiny – vzdělávací portál, 2017. [cit.20.02.2021]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/narod-etnikum-identita-slovnicek-pojmu/>

⁴¹ ERIKSEN, T. *Etnicita a nacionalismus. Kapitola první: Co je to etnicita?* Dostupné z: http://www.hks.re/wiki/ls2018:etnicita_a_nacionalismus

diskursu dominuje multikulturní koncepce, která *relativizuje a dekonstruuje řadu tradičních pravd a hodnot*, jimiž se vyznačuje Herderovská koncepce. Multikulturní koncepce se snaží propojit majoritní a minoritními složky, čímž se snaží o zachování kulturního bohatství. Na jedné straně je akcentováno např. na zachování jazyka, ale na druhé taková snaha eliminovat eliminaci zdroje potenciačního konfliktu. Koncepce tedy umožňuje více než jednu identitu.⁴²

V následujících podkapitolách jsou definovány nejčastější distinktivní prvky mezi etniky a vysvětlen jejich význam pro etnicitu.

4.1.3. Jazyk

Sociologický slovník termínem jazyk rozumí *system znaků, které slouží k dorozumění, ke komunikaci v určitém společenství*. Rozlišujeme mezi přirozenými a umělými jazyky. První se vyvíjejí spontánně a slouží k běžnému dorozumívání mezi lidmi, zatímco druhé jsou vytvořeny uměle za specifickým účelem (např. esperanto). Vývoj informačních technologií pojem rozšířil o tzv. programovací jazyky, jež jsou užívány ke „komunikaci“ mezi člověkem a počítačem.⁴³ Jazyk je velmi významnou kulturní hodnotou a v kontextu práce na něj lze nahlížet jako na „kulturní kapitál“ etnika.⁴⁴

Počet jazyků závisí na chápání hranice mezi jazykem a dialektem. Chápání je často závislé na dobovém, anebo politickém kontextu. Poněkud odlehčeně toto lze ilustrovat následující definicí Maxa Weinreichma, podle níž *jazyk je takový dialekt, který má armádu a (válečné) loďstvo*.⁴⁵ Různé dialekty jsou velmi cenným kulturním dědictvím, jelikož díky jejich zkoumání lze odhalit mimo jiné i již neexistující hranice mezi státy. V případě, že je jazyk kodifikovaný, mohou být jeho vzájemně nesrozumitelné varianty chápány jako dialekty. Vzhledem k těmto neostrým hranicím mezi jazyky a nářečím je obtížné stanovit

⁴²ŠATAVA, L. *Jazyk a identita etnických menšin: Možnosti zachování a revitalizace*. Sociologické nakladatelství SLON, 2009. S. 19-20. ISBN: 978-80-86429-83-0

⁴³HŮRKOVÁ, J. VODÁKOVÁ, A. *Jazyk* [online]. Sociologická encyklopedie. [cit.20.02.2021]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Jazyk>

⁴⁴Tamtéž kapitola *Jazyk a jeho role v etnickém kontextu*

⁴⁵ŠATAVA, L. *Jazyk a identita etnických menšin: Možnosti zachování a revitalizace*. Sociologické nakladatelství SLON, 2009. S. 38. ISBN: 978-80-86429-83-0

přesný počet jazyků, tudíž zdroje se zde významně rozcházejí.⁴⁶ Obecně lze přijmout teorii o existenci šesti až sedmi tisících živých jazykách, přičemž jejich počet neustále klesá vlivem různých faktorů. Dle predikcí bude v roce 2015 existovat „pouze“ 1000 jazyků. Přibližně 10 % jazyků je již na samotné hranici své existence a dalších 80 % je zánikem přímo ohroženo.⁴⁷

Jazyk je pravděpodobněji nejčastějším distinktivním prvkem pro odvozování etnicity, v žádném případě jej nelze označit jako faktor univerzální, což lze ilustrovat na příkladu Irů, kteří jsou samostatným národem, i přesto, že se svými britskými sousedy sdílí stejný jazyk.⁴⁸ Vnímání důležitosti jazyka je velmi závislé na vnímání etnicity ve smyslu *primordialisticko-konstruktivistického* spektra. Konstruktivisté jej chápou jako jakési neutrální prostředí, jenž nemusí být kauzální k nacionalismu. Opačný názor zastává např. Leoš Šatava, který jazyk označuje za nejdůležitější prvek etnicity.⁴⁹

Jazyk sehrál velmi důležitou roli při národotvorném procesu. V 19. století bylo nahlížen jako nezbytné, aby všichni příslušníci národa užívali stejný jazyk. Nebylo přípustné, aby národ byl jazykově nejednotný. Jinými slovy národ v dobovém paradigmatu nemohl existovat bez jazyka, což lze ilustrovat tvrzením Snellmena „*Bez finštiny nejsme Finy*“. Bez ohledu na státní, či nestátní národ bylo na jazyk akcentováno. Důležitou fází pro národní jazyky byl proces kodifikace a na ní navázané úkony popularizace a standardizace. Uvedené procesy mimo jiné posloužili i k vymezení hranic národa ve smyslu jeho příslušníků. Proces kodifikace se odvíjel od dědictví daného jazyka. V případě, že bylo bohaté a dostatečně kontinuální, bylo na něj možné navázat, v případě, že nikoliv, národní hnutí čerpaly ze soudobé jazykové praxe. Za účelem intelektualizace jazyka byly následně

⁴⁶ KOKAISL, P. *Etnické minority v Evropě*. Česká zemědělská univerzita v Praze, 2014. S. 12-13. ISBN: 978-80-213-2524-1

⁴⁷ ŠATAVA, L. *Etnicita a jazyk. Teorie, praxe, trendy: čítanka textů. Jazyk a jeho role v etnickém kontextu*. Dostupné z:

http://www.hks.re/wiki/etnicita_a_jazyk.teorie_praxe_trendy:citanka_textu#teorie_etnicity_a_nacionalismu

⁴⁸ ŠATAVA, L. *Jazyk a identita etnických menšin: Možnosti zachování a revitalizace*. Sociologické nakladatelství SLON, 2009. S. 37. ISBN: 978-80-86429-83-0

⁴⁹ ŠATAVA, L. *Etnicita a jazyk. Teorie, praxe, trendy: čítanka textů. Jazyk a jeho role v etnickém kontextu*. Dostupné z:

http://www.hks.re/wiki/etnicita_a_jazyk.teorie_praxe_trendy:citanka_textu#teorie_etnicity_a_nacionalismu

využity noviny, vlastní lidová tvorba, vlastní poezie, přeložená literatura a divadelní hry⁵⁰. Zásadním pro jazyk byla jeho implementace do vzdělávacího systému, ve kterém si jej děti osvojovaly. Ve školách získávaly nejen znalosti národního jazyka, ale zároveň si i národní kulturu, čímž budovali vzájemnou pospolitost. Ve státních národech implementace kodifikovaného jazyka do školství nebyla bezproblémová, jelikož děti z různých částí země nemluvily stejným dialektem, a kodifikovaná verze jazyka pro ně nebyla plně srozumitelná. Nestátní národy měly svoji pozici ještě komplikovanější, jelikož byly závislé na vzdělávací politice daného státu, ve kterém se nacházely. Obecně, čím vyšší stupeň vzdělání, tím méně byl stát implementaci otevřený, jelikož s vyšší mírou edukace se pojila i budoucí potencionální elita, tudíž výuka v jazyce nevládnoucí etnické skupiny nebyla žádoucí. Obzvláště v carském Rusku byly pokusy o zavedení jiného než státního jazyka do školství neakceptovatelné bez ohledu na úrovni vzdělávací instituce. Neuznání jazyka dané menšiny bylo často účelové ve smyslu snah o její asimilaci. Cílem nestátního národa byla samozřejmě úplná emancipace. Akceptovat jazyk menšiny jako úřední jazyk bylo často pro stát nemyslitelné vzhledem k uvedenému politickému přesahu jazyka, protože na jeho základě by se jeho mluvčí mohli podílet na státní správě a tím pádem i o daném státě rozhodovat.⁵¹

4.1.4. Kultura

Termín kultura pochází z latinského slova *cultura* a *colo* (v překladu pěstování/pěstovat nebo vzdělávání/vzdělávat). Originálně byl termín asociován se zemědělstvím, nicméně posléze se jeho význam diametrálně proměnil. Nyní jej lze v širokém pojetí chápat jako *specifický lidský způsob organizace, realizace a rozvoje činnosti, objektivovaný ve výsledcích fyzické a duševní práce*. Pojmem jsou chápány také všechny lidské výtvořiny – *spol. instituce, jazyk, vědu, morálku, zvyky odívání i bydlení*.

Jak již bylo zmíněno, význam termínu se vyvíjel v čase. Po původní asociaci se zemědělstvím byla Cicerem označena filozofie jako *kulturu ducha*, což vedlo k novému chápání pojmu, který vyjadřoval úroveň vzdělanosti, čímž získal i hodnotící vlastnost, kterou původní význam nezahrnoval. Následně se termín několik století netěšil častému používání. Až s příchodem osvícenství se stal znovu frekventovaný a byl rozšířen o novou vlastnost:

⁵⁰ HROCH, M. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. S. 216. ISBN: 978-80-7419-010-0.

⁵¹ Tamtéž S. 217-222

byl chápán jako protiklad k přírodě. Herder, který oponoval osvícenskému konceptu, tvrdil, že kultura je nástrojem adaptace, který nahrazuje fyzické nedostatky. Domníval, se že kultura je univerzální lidskou vlastností, byť nemusí být u všech rovnoměrně rozvinutá. Následně registrujeme vývoj pojmu termínu dvěma různými směry.

- a) Axiologické pojetí – v současnosti je typické např. pro fenomenologii, existencialismus, filozofickou antropologii. Vychází z Kanteho kategorického imperativu a je pro něj charakteristická idea morálnosti, jenž je chápána jako určující prvek pro míru svobody jednotlivce, úroveň umění, práce, ale také disciplíny a sebeovládání. Cílem vývoje je dosažení mravně dokonalé osobnosti. Nejrozvinutějším stupněm kultury je filozofie, jelikož je chápána jako nejvyšší úroveň poznání, protože je založena na myšlení.
- b) Antropologické pojetí – tvůrcem první definice antropologické pojetí kultury je E. B. Tylor, který ve své publikaci *Primitivní kultura* z roku 1871 definuje pojem takto: *kultura neboli civilizace je složitý celek, který zahrnuje vědění, víru, umění, právo, morálku, zvyky a všechny ostatní schopnosti a obyčeje, jež si člověk osvojil jako člen společnosti.* Termín tedy ztrácí svoji hodnotící charakter, čímž se významně odlišuje od axiologického pojetí. Definice byla s drobnými výjimkami obecně přijímaná globálně. Ve 20. století z této koncepce vycházela především prehistorie, etnografie, etnologie, sociální a kulturní antropologie. Teorie koncepce byla následně rozpracována a došlo ke vzniku nových definic. V roce 1952 antropologové A. L. Kroeber a C. Kluckhohn analyzovali veškeré definice a kulturu označili jako *produkt, který je historický, zahrnuje ideje, vzory a hodnoty, je selektivní, lze se jí učit, je založená na symbolech a je abstrahována z chování a produktů chování.* Obecně je nyní preferováno právě antropologické pojetí. Vzhledem k povaze práce a náhledu na ní z kulturně antropologické perspektivy je vycházeno právě z této koncepce.⁵²

Hroch v souvislosti s tvorbou národů pracuje s konceptem tzv. národní kultury, jenž zahrnuje jak „vysokou“ kulturu (tedy literaturu nebo výtvarnou, či hudební tvorbu), ale i tu lidovou. Význam národní kultury se odlišuje v závislosti, zda se jedná o státní, či nestátní

⁵² MATĚJŮ, M. SOKOUP V. *Kultura* [online]. Sociologická encyklopedie. [cit.10.02.2021]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Kultura>

národ. V prvním případě ji aktéři využívali jednoduchých symbolů, jimiž předávali díla vysoké kultury publiku. Naopak nestátní národy ji považovaly za *nástroj národní výchovy*. Existence společné kultury sehrála klíčovou úlohu při konsolidaci německého, italského a polského národa. Snahy o vytvoření národní kultury vyplývaly z reakce na osvícenecký kosmopolitismus, díky kterému v Evropě dominovala francouzská kultura. Na počátku 19. století – v období romantismu – datujeme snahy o emancipaci národních děl, která byla komparována právě s těmi francouzskými. Tvorba nestátních národů nedosahovala kvality děl vytvořených těmi státními. Autoři se snažili být svojí tvorbou přínosem pro rozvoj národa. Cílová skupina děl u státních národů byla především politická, společenská a vzdělaná elita. V případě nestátních si tvorba musela teprve sama najít svoje konzumenty. Tento rozdíl nutně vedl k diferencující se formě i obsahu tvorby. Autoři státních národů (typicky Francie a Anglie) již nepocíťovali potřebu vyjadřovat, či jakkoliv akcentovat svůj vztah k národu, jelikož byly přesvědčeni o dominantním postavení své kultury, a dokonce se mnohdy vyjadřovali kriticky o nacionalismu. Oproti tomu nestátní národy zdůrazňovaly potřebu vysoké národní kultury, což samozřejmě reflektoval obsah děl, pro které jsou charakteristické národní, či nacionalistické sklony. Pokud dílo disponovalo přívlastkem národní jednalo se o synonymum ke slovu kvalitní.⁵³

Stěžejními prvky národní kultury jsou literatura, divadlo a lidová kultura. K nabytí důležitosti literatury přispěl především rozvoj knihoven, díky čemuž se zvýšila její dostupnost, a tedy i dosah děl. Lidé pořádali sbírky na vydání knih, čímž literatura nabyla i mobilizačního charakteru a potenciálu. Divadlo působilo na národní kulturu ve dvou rovinách. Ve velkých divadlech se scházela národní elita a vzájemně se ovlivňovala i obohacovala. Divadla oslavovala národní jazyk a národní umění. Lidová divadla byla typická převážně pro nestátní národy, které však také usilovaly o vybudování národního velkého divadla. Typické bylo např. ochotnické potulné divadlo. Svojí povahou tedy bylo lidové divadlo stěžejním prvkem především v raných fázích národních hnutí. Lidová kultura je jakýmsi „objevem“ romantismu a její důležitost byla taktéž závislá na druhu národa. Ve státních byla spíše marginální a stála na okraji zájmu. Oproti tomu v nestátních národech se těšila velké důležitosti a bylo na ni často akcentováno jako na jakousi odvěkost národa. Její význam byl přímo úměrný míře zachovalosti literárního dědictví. Čím méně jej bylo, tím

⁵³ HROCH, M. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. S. 203-208. ISBN: 978-80-7419-010-0.

větší důležitosti nabývala. V některých případech byla lidová kultura zdrojem národních mýtů. Tato lidovost byla následně po několik dekád neodmyslitelným znakem národní tvorby.⁵⁴

4.1.5. Náboženství

Ani definice pojmu náboženství není jednoznačná, jak je již u pojmů tohoto druhu zvykem. Velmi obecně jej lze definovat jako *vztah člověka k tomu, co ho přesahuje, představa nebo jen pocit, že vedle světa přirozeného existuje nadpřirozený svět (síly, bytosti, mocnosti), a víra, že je člověk na této transcendentní skutečnosti nějakým způsobem závislý*. Element Boha není nezbytný pro náboženství, jelikož v jeho prvotních fázích ještě nemusí existovat a později nemusí nutně vzniknout. V rámci různých obřadů (kultů) se věřící obracejí na „něco“ nadpřirozeného za účelem získání pomoci pro zabezpečení svých potřeb. Náboženství je tedy i jakousi reakcí na nedokonalost lidského bytí ve smyslu omezenosti jeho délky, jelikož odpovídá např. na otázky, co následuje po smrti. Potřeby, kvůli kterým se lidé obracejí na nadpřirozeno, však mohou být mnohem pozemštější.

Na náboženství lze nahlížet ze dvou základních perspektiv. První zkoumá jeho subjekt. Je pro ni charakteristické chápání náboženství jako „něčeho“, co má spíše hodnotící než informativní funkci, a čehož fundament je tvořen emocemi. Věřící usiluje o nalezení způsobu, jakým se lze s nadpřirozenem spojit, zjistit, jakým způsobem ovlivňuje okolní svět a zalíbit se mu. Spojení s nadpřirozenem často probíhá formou obřadů, které moderuje prostředník. Tato postava mezi věřícím a nadpřirozenem však není univerzální a vyvíjí se v čase, jelikož některá náboženství personu prostředníka do obřadu nikdy neimplementovala nebo od ní naopak upustila. Druhá perspektiva nahlíží náboženství z pohledu jeho předmětu. Jinými slovy zkoumá, co je ono zmíněné nadpřirozeno. Jeho chápání je velmi subjektivní a abstraktní, jelikož některými může být chápáno i jako jakási tajemná energie. Vymezit ono nadpřirozeno je tedy velmi problematické. Charakteristickým znakem je však jeho chápání jako opozic k světskému.⁵⁵

Konfese může být také klíčovou distinkcí mezi etniky. Ilustrovat lze na několika příkladech v Evropě i v Asii. Religiozita Srbů a Albánců není vysoká, jelikož se příslušníci

⁵⁴ Tamtéž

⁵⁵ HORA, L. *Náboženství* [online]. Sociologická encyklopedie. [cit.10.02.2021]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/N%C3%A1bo%C5%BEenstv%C3%AD>

obou etnik neparticipují intenzivně na náboženských rituálech, nicméně představa o rozdílném náboženství je hluboce zakotvena v kulturním povědomí a je dostatečně výrazná na to, aby bylo na jejím základě možné mluvit o dvou různých etnicích.⁵⁶ Důležitost konfese je patrná i na příkladu balkánských národů. Mezi Chorvaty a Srby v zásadě nejsou výrazné rozdíly s výjimkou právě náboženské tradice. Chorvati jsou katolíci, zatímco Srbové pravoslavní. Náboženská praxe formuje odlišnou kulturní tradici, které vede k odvozování rozdílné etnicity. Obdobně v sousední Bosně a Hercegovině tři hlavní etnika (Chorvaté, Srbové a Bosňáci) se identifikují s danou etnickou skupinou na základě náboženské tradice.⁵⁷ Irové svoji etnicitu rovněž odvozují na základě náboženství, přičemž klíčový prvek identity je katolicismus oproti britskému protestantismu.⁵⁸ Rozdílné náboženství může tedy v národotvorném procesu vést ke vzniku dvou různých národů.

Důvod, proč je zdůrazněna role náboženství, je velmi úzký vztah mezi pravoslavným a ruskou etnicitou, jak již bylo uvedeno v předchozích částech. Pro přehlednost stručně sumarizují. V některých historických etapách (konkrétně v dorevolučním období) bylo pravoslaví kritériem, na jehož základě mohl být jedinec označován za Rusa. Etnicita a konfese tedy byly do jisté míry synonymy v dobovém paradigmatu. Na jedince nebylo nahlíženo jako na člena etnika v případě nesplnění kritéria konfese. Etnická příslušnost tedy v tom případě nemusela být vrozená, ale osvojená během života.⁵⁹

4.2. Etnická minorita

Pojem nelze zcela jednoznačně vymezit. Definice často mluví o *nedominantním postavení* dané skupiny, nicméně ani to není zcela absolutní (např. Albánci v Srbsku v kosovských regionech v 80. letech 20. století). V první řadě je samozřejmě nezbytné, aby se menšina lišila od většiny. Rozdílnost je nejčastěji tvořena odlišnou lingvistickou,

⁵⁶ KOKAISL, P. *Geografie náboženství*, Česká zemědělská univerzita v Praze, 2009. S. 16. ISBN: 978-80-213-1935-6

⁵⁷ Tamtéž S. 29

⁵⁸ Tamtéž S. 31

⁵⁹ PUTILOVA, I. *Основы русской идентичности: значимые подходы (Základy ruské identity)* [online]. Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И.Герцена (Časopis Ruské státní pedagogické univerzity), 2008. [cit. 20.08.2020]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovy-russkoy-identichnosti-znachimye-podhody/viewer>

náboženskou nebo kulturní příslušností a praxí. Jak již bylo zmíněno v předcházejících částech, tak ani zde nejsou rozlišující prvky univerzální a záleží na kontextu daného státu. Abychom mohli mluvit o skupinách jako o národních menšinách, je nutné, aby členové těchto skupin disponovali občanstvím daného státu. Toto kritérium může být velmi problematické, jelikož v návaznosti na tuto podmínku se nabízí celá řada možností, jak zamezit klasifikaci dané skupiny jako národní menšiny – např. v pobaltských státech po rozpadu SSSR Rusům jednoduše nebylo přiděleno občanství. Vzhledem k výše uvedeným teoretickým východiskům etnicity je nutné zmínit, že v případě etnických menšin je nezbytné rozlišení mezi etnikem a státním občanstvím, jelikož se nepřekrývají. Samotná existence pojmu etnická menšina implikuje ne občanský princip. Vzhledem k těmto aspektům je nutné být přinejmenším obezřetný při označování etnonymem určité národnosti např. Němcem, jelikož je zde více možností, jak si jej interpretovat – může se jednat o Němce s německým původem a německým občanstvím, avšak zároveň samozřejmě nemusí splňovat obě kritéria, jelikož jedno je zcela dostačující, aby byl takto nazýván. Způsoby jakými, lze nabýt občanství daného státu, se odlišují a nejsou univerzální.⁶⁰

Samotné vymezení etnické menšiny lze nahlížet ze dvou perspektiv: kulturní a legislativní. *V kulturních souvislostech je národnostní/etnickou menšinou každá skupina lidí, která se odlišuje významnými etnickými znaky od většinové společnosti (jazykem, kulturními tradicemi, mentalitou, ad.), která nepřijímá národní identitu většinové společnosti, disponuje etnickým/národním vědomím a projevuje kolektivní vůli se deklarovat ve své osobitosti.* V práci je vycházeno právě z této definice. Z legislativní perspektivy se vymezení pojmu diferencuje v závislosti na daném státu nebo nadnárodním tělese, jehož je daný stát součástí. V současné EU si jej každý členský stát upravuje sám. Definice často nejsou konstantní a v čase se proměňují. Pro ilustraci uvádím jednu podobu této definice, a to konkrétně tu od OSN z roku 1985: *Skupina obyvatel státu, tvořící menšinu v nedominantní pozici uvnitř státu, disponující etnickými, náboženskými nebo jazykovými charakteristikami, které jsou odlišné od charakteristik většiny obyvatel, mající vědomí vzájemné solidarity, motivované, byť jen implicitně kolektivní vůli přežít, a jejímž cílem je dosáhnout rovnosti s většinou, jak ve skutečnosti, tak i podle zákona.* Legislativní perspektiva upravuje práva a povinnosti národnostních menšin. Práva tedy nejsou univerzální a liší se v závislosti na

⁶⁰ KOKAISL, P. *Etnické minority v Evropě*. Česká zemědělská univerzita v Praze, 2014. S. 5-9. ISBN: 978-80-213-2524-1

daném státu.⁶¹ V kontextu zkoumaného tématu uvádím kardinální rozdíl mezi jazykovými právy menšin Rétorománů ve Švýcarsku a Rusů na Ukrajině. Rétorománština, i přestože počet jejich mluvčích tvoří přibližně 0,7 % švýcarské populace, je úředním jazykem, zatímco ruština, jejíž mluvčích tvoří více než 50 % obyvatel Ukrajiny, není nejen úředním jazykem, ale dokonce je i omezována.⁶²

⁶¹ MORAVCOVÁ, M. *Postavení národnostních menšin* [online]. Sociální portál Jihočeského kraje. [cit.05.01.2021]. Dostupné z: https://socialniportal.kraj-jihocesky.cz/files/7_postaveni_narodnostnich_mensin.pdf

⁶² DARENSKÝ, V. Русская идентичность в современной Украине: проблемы и перспективы (Ruská identita na současné Ukrajině: problémy a perspektivy) [online]. 2014. [cit.25.08.2020]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/russkaya-identichnost-v-sovremennoy-ukraine-problemy-i-perspektivy/viewer>

5. Praktická část práce

5.1. Úvod do praktické části

Pro ucelenější obraz o problematice připojuji představení ruské menšiny na Ukrajině. Společně s ní uvádím i stručnou historii Ukrajiny, jejíž rámcové pochopení je pro téma nutností, protože právě komplikovaný vznik moderní Ukrajiny je jakýmsi podhoubím pro zkoumanou problematiku.

5.1.1. Historie Ukrajiny

V prvé řadě je nutné zmínit, že geograficky Ukrajina historicky neexistovala v takové podobě, v jaké ji známe dnes. Jednotlivé části dnešní Ukrajiny mají vlastní historii, jenž se často liší od historie jiných částí, což je možné chápat právě ono podhoubí k současné diverzitě v kulturní a jazykové praxi, či mentalitě v jednotlivých částech.

Historický exkurz Ukrajiny začínám v 17. století, kdy byly součástí západní a severní Ukrajiny součástí Polsko-litevské unie. V rámci kozáckého povstání, při kterém kozáci bojovali s touto unií, byly severní a východní oblasti současné Ukrajiny, připojeny k Ruskému carství. Velmi zásadním pro historii Ukrajiny se stalo tzv. Trojí dělení Polska. Po této sérii událostí se celá pravobřežní (od řeky Dněpr na východ) Ukrajina stala součástí Ruského carství, zatímco západní oblasti kolem Lvova připadly Rakousku-Uhersku. V pravobřežní Ukrajině obyvatelé čelili vlně silné rusifikace a nebyly zde tedy předpoklady pro vznik a rozvoj ukrajinského nacionalismu. Ten se naopak silně rozvíjel v oblastech spadající pod Rakousko-Uhersko. Po únorové ruské revoluci v roce 1918 nový sovětský režim vyhlásil Ukrajinskou sovětskou republiku. Následovala válka, která vedla k obsazení západní Ukrajiny Polskem. Podkarpatská Rus (dnešní Zakarpatská oblast) se stala součástí Československa. V roce 1921 byla Ukrajina tedy rozdělena na tři části: západní (pod polskou vládou), východní (pod sovětskou) a Zakarpatí (pod vládou ČSR).⁶³

Po vzniku SSSR byla aplikována politika ukrajinizace. Sovětské elity upustily od rusifikační carské politiky a podpořily rozvoj ukrajinštiny, která se později stala povinnou pro účast na státní správě. Režim usiloval o získání ne rusky mluvících na svoji stranu.

⁶³ KŠICOVÁ, D. *Z dějin ukrajinské kultury. Umění – divadlo – hudba*. Masarykova univerzita v Brně, 2014. S. 199-200. ISBN: 978-80-210-7494-1

Vstřícný postoj vůči ukrajinštině ovšem nevydržel dlouho, jelikož již v 30. letech začala rusifikace obyvatelstva. Ukrajinština byla potlačována a její mluvčí perzekuováni. Ruština byla sovětskými elitami prezentována jako kosmopolitní jazyk, jenž by měl být společné pro veškeré svazové republiky. Ukrajinština byla chápána jako projev nacionalismu, který je třeba potlačit. Potlačován nebyl jazyk jako takový, ale i jeho mluvčí. Nejnebezpečnější zdroje ukrajinského nacionalismu byly postiženy hladomorem nebo nuceným přesídlením. Režim usiloval o eliminaci národních specifik, a tedy i svébytného jazyka ukrajinského národa.⁶⁴

Během 2. světové války byly po napadení Polska Německem a SSSR západní části Ukrajiny připojeny k sovětskému svazu na základě tajné úmluvy.⁶⁵ Během 2. světové války UPA (ukrajinská povstalecká armáda), taktéž známa jako Banderovci, usilovala o nezávislou Ukrajinu. Banderovci spolupracovali s nacisty a docházelo k brutálním etnickým čistkám zaměřeným převážně proti polskému obyvatelstvu (ale i jiným národnostem). Ani nacisti však nepodporovali samostatnou Ukrajinu, a aktéry pokusu o vyhlášení nezávislé Ukrajiny pronásledovaly.⁶⁶ Až po 2. světové válce získala Ukrajina geografické obrysy, jak je známe nyní a celá tvořila součást SSSR jako samostatná svazová republika. Byla k ní připojena Podkarpatská Rus (v 1945) a Krym (v 1954), z kterého ještě před jeho připojením (1945) byli deportováni krymští Tataři. Během sovětské vlády byl potlačován jakýkoliv ukrajinský nacionalismus a jeho představitelé společně s inteligencí (neloajální režimu) byli pronásledováni a potlačováni. Nejsilnější vlny rusifikace probíhaly do druhé světové války, avšak ani po válce se sovětská politika neobrátila a stále podporovala proces rusifikace, avšak v některých etapách (např. za Chruščova) znatelně oslabovala. Černobylská katastrofa v osmdesátých letech přispěla ke stupňujícímu se protisovětskému tlaku. Proti SSSR na sklonku téhož desetiletí protestovali i horníci na Donbase. Ještě před rozpadem SSSR byla

⁶⁴ SVOBODA, T. *Jazyková situace nezávislé Ukrajiny* [online]. Masarykova univerzita v Brně, 2007.

[cit.23.02.2021]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/8mdhqv>.

⁶⁵ KŠICOVÁ, D. *Z dějin ukrajinské kultury. Umění – divadlo – hudba*. Masarykova univerzita v Brně, 2014. S. 199-200. ISBN: 978-80-210-7494-1

⁶⁶ *Banderovci byli jedním z nejkrutějších válečných zločinců v historii* [online]. Národní noviny, 2019.

[cit.23.02.2021]. Dostupné z: <https://www.narodniny.cz/fakta-banderovci-byli-jednimi-z-nejkrutejsich-valecnych-zlocincu-historie/>

vyhlášena ukrajinština státním úředním jazykem. Nezávislost moderní Ukrajiny byla vyhlášena 24. srpna 1991, přičemž byla následně i stvrzena referendem.⁶⁷

5.1.2. Nezávislá Ukrajina

Ukrajina se od své nezávislosti potýká s četnými politickými a finančními krizemi. Občané Ukrajiny jsou politicky velmi nejednotní a silně polarizováni. Jejich očekávání od dalšího směřování země velmi koreluje s regionem, kde žijí. Západní oblasti usilují o navázání užších vztahů s Evropou, zatímco jihovýchodní regiony preferují těsnější vazby s Ruskem. Rozdílné zájmy mají mimo jiné silné ekonomické podhoubí. Vzhledem k diametrálně rozdílným politickým preferencím je velmi obtížné najít konsenzus.⁶⁸ Pro nezávislou Ukrajinu je charakteristická nestabilita jednotlivých vlád a vysoká míra korupce i chudoby, z nichž ona nestabilita často vychází. Vzhledem ke geografické poloze hraničící jak s EU, tak s Ruskem, je Ukrajina jakýmsi bojištěm o vliv mezi Západem a Východem.

Jak již bylo zmíněno, nezávislá Ukrajina si od svého vzniku po rozpadu SSSR prošla mnohými (nejen) politickými krizemi. Jednou z nejvýraznějších se stala tzv. Oranžová revoluce v roce 2004, která vzešla ze zmanipulovaných prezidentských voleb, jež vyhrál proruský orientovaný Viktor Janukovyč. Po mohutných protestech byl výsledek anulován a v opakujících se volbách vyhrál zástupce opozice Viktor Juščenko. Revoluce je označována jako součást tzv. Barevných revolucí, jež se odehráli v postkomunistických zemích jako vyjádření nesouhlasu s tamějšími pořádky.⁶⁹

V následujících prezidentských volbách v roce 2010 však Viktor Janukovyč vyhrál a stal se novým ukrajinským prezidentem. Za jeho vlády měla být podepsána Asociační dohoda s EU. Na druhé straně se Ukrajina ale také nacházela i ve velké ekonomické krizi, se kterou ji bylo ochotno pomoci Rusko finančním darem. Po schůzce s Vladimírem Putinem se na sklonku roku 2013 Janukovyč rozhodl nepodepsat zmíněnou asociační dohodu, což

⁶⁷ KŠICOVÁ, D. *Z dějin ukrajinské kultury. Umění – divadlo – hudba*. Masarykova univerzita v Brně, 2014. S. 199-200. ISBN: 978-80-210-7494-1

⁶⁸ KULYK, V. *Identity in Transformation: Russian-speakers in Post-Soviet Ukraine (Identita v proměně: ruský mluvící v postsovětské Ukrajině)*. Europe-Asia studies (Euroasijská studia), 2017. S.156-178. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668136.2017.1379054>

⁶⁹ *Na Ukrajině začala tzv. Oranžová revoluce [online]*. Česká televize, 2004. [cit.2.03.2021]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10266819072-vypravej/ve-stopach-doby/2004/669-na-ukrajine-zacala-tzv-oranzova-revoluce/>

vedlo k obrovské vlně protestů, jenž jsou označovány jako Euromajdan. V důsledku tvrdého zákroku represivních složek proti demonstrantům protesty nepokračovaly pouze v duchu vyjádření nesouhlasu proti nepodepsání zmíněné dohody, ale také proti režimu. Střety mezi demonstrujícími a vládou byly na každodenním pořádku a byly velmi násilné. Snahy vlády nevybíravým způsobem protesty potlačit mobilizovalo další a další protestující.⁷⁰ Protesty s různou intenzitou trvaly 3 měsíce do února 2014, kdy prezident Viktor Janukovyč společně se špičkami své vlády uprchl přes Krym. Státní převrat byl dokonán a vyžádal si podle statistik více než 100 mrtvých.⁷¹ Proevropské protesty však nebyly těmi jedinými, které v daném období probíhaly, jelikož jako reakce na ně vznikly i provládní protesty, jež byly označovány jako Antimajdan.⁷²

V den, kdy nastoupila nová prozatímní vláda, postoupila krize do nové roviny, kdy Ukrajina začala ztrácet svoji teritoriální integritu. 27. března neoznačení ozbrojenci začali obsazovat strategická místa na krymském poloostrově. Jednalo se o velmi rychlou operaci, v jejíž důsledku ztratila ukrajinská vláda nad poloostrovem kontrolu. Po jeho obsazení bylo vyhlášeno referendum o připojení k Ruské federaci, které se odehrálo 16. března 2014, tedy necelý měsíc po obsazení poloostrova. Referendum bylo velmi pochybné, jelikož se jej nezúčastnili mezinárodní pozorovatelé kvůli bezpečnosti a je mnohými označované za zmanipulované. Právní legitimita samotného vyhlášení referenda je neméně problematická. V každém případě den následující v reakci na výsledek referenda byla vyhlášena nezávislost Krymu, přičemž hned poté byl poloostrov na základě zvláštního dekretu připojen k Rusku. V současnosti není Krym velkým počtem států uznán jako součást Ruské federace vzhledem ke způsobu jeho získání, avšak de facto jím je. Oficiálním důvodem, jenž Vladimir Putin pro

⁷⁰ *Хронология Евромайдана (Chronologie Euromajdanu)* [online]. Informační portál TASS.RU. [cit.02.03.2021]. Dostupné z: <https://tass.ru/ukraina/hronologiya/?menu=hronologiya-2013>

⁷¹ YARMOSCHUK, T. AGEEV, M. *Евромайдан. Революция от начала и до конца (Euromajdan. Revoluce od začátku do konce)* [online]. Настоящее Время (Současnost) [cit.02.03.2020]. Dostupné z: <https://www.currenttime.tv/a/ukraina-ce-evropa-euromaidan-timeline/29610790.html> taktéž MOKRYK, R. *Majdan* [online]. Encyklopedie Migrace, 2017. [cit.02.03.2021]. Dostupné z: <https://www.encyclopediaofmigration.org/majdan/>

⁷² HANLEY, S. *South-Eastern Ukraine: Extremism and the Anti-Maidan (Jihovýchodní Ukrajina: Extrémismus a Antimajdan)* [online]. SSEES RESEARCH BLOG (SSEES výzkumný blog). [cit.02.03.2020]. Dostupné z: <https://blogs.ucl.ac.uk/ssees/2014/05/09/south-eastern-ukraine-extremism-and-the-anti-maidan/>

anexi Krymu uvedl, byla ochrana jeho ruský mluvících obyvatel.⁷³ Anexe Krymu je velmi kontroverzním tématem. V prvé řadě si je bezpochyby nutné připustit, že postup Ruska při jeho anektování nebyl v souladu s mezinárodními smlouvami, či právem a výše uvedené referendum vzhledem ke způsobu jeho provedení je přinejmenším pochybné. Na druhé straně se však také jedná o region, jenž byl svojí etnickou skladbou nejvíce ruský a politiku, jenž prosazoval, byla neméně ruská, tudíž je důvodné se domnívat, že i v případě legitimního postupu, by se jeho obyvatelé vyjádřili pro integraci do Ruské federace.

Anexí Krymu však tyto události, jenž souhrnně můžeme označit jako Ukrajinská krize, neskončily. Proruské protesty na jihovýchodě Ukrajiny pokračovaly a stupňovaly se. V důležitých městech jihovýchodní Ukrajiny jako je Luhansk nebo Slovjansk začaly být obsazovány administrativní budovy. Protesty vy eskalovaly k faktickému odtržení částí Doněcké a Luhanské oblasti od Ukrajiny, kde byly vyhlášeny separatistické a ve své podstatě nezávislé (byť jejich nezávislost nebyla oficiálně uznána ani Ruskem) republiky – Doněcká lidová republika (DLR) a Luhanská lidová republika (LLR). Ukrajinská vláda vyslala armádu za účelem získat území zpět pod svoji kontrolu, čímž začala Válka na Donbase. Ze strany Ukrajiny je válka označována jako antiteroristická operace (ATO). Separatistické republiky jsou formou dodávek zbraní, financování, či dokonce přímo armádou podporováni Ruskem. Ze strany EU a USA byla na Rusko uvaleny ekonomické sankce. Válka do dnešního dne v různé intenzitě stála přetrvává a dostává se do zamrzlého stádia, ze kterého je obtížné najít pro obě strany přijatelné východisko.⁷⁴ Ukončení války bylo předvolebním slibem obou pomajdanových prezidentů – Porošenka i Zelenského –

⁷³ CHVÁTALOVA D. *Konflikt na Ukrajině a krymská krize* [online]. Pražský studentský summit, 2016. S. 4-5. [cit.20.02.2020]. Dostupné z: <https://www.studentsummit.cz/wp-content/uploads/2019/02/Krymska-krize-Regiony.pdf> taktéž MOKRYK, R. *Anexe Krymu v roce 2014* [online]. Encyklopedie Migrace, 2017. [cit.20.02.2020]. Dostupné z: <https://www.encyclopediaofmigration.org/vlada-vladimira-putina-prvnich-dvou-funkcnich-obdobich-2000-2008-2>

⁷⁴ VAGNER, A. *Průběh ozbrojeného konfliktu na Donbasu (od počátku do února 2017)* [online]. Encyklopedie Migrace, 2017. [cit.01.03.2021]. Dostupné z: <https://www.encyclopediaofmigration.org/prubeh-ozbrojeneho-konfliktu-donbasu-od-pocatku-unora-2017/>

nicméně ani jednomu z nich se konflikt nepodařilo účelně vyřešit.⁷⁵ Vojenské řešení problému vzhledem k Ruské podpoře je takřka nemyslitelné.⁷⁶

5.1.3. Ruská minorita

Ruská menšina na Ukrajině je všeobecně označována za globálně nejpočetnější ruskou minoritu. Největší je v absolutních, nikoliv však v relativních číslech.⁷⁷ Určit přesný počet je však poněkud problematické vzhledem k různým faktorům. Prvním z nich je jistý nedostatek a neaktuálnost dat, jelikož do dnešního dne proběhlo jediné sčítání lidu, které by počet odhalilo, a to již v roce 2001. Právě z tohoto zdroje vychází výše uvedené chápání ruské menšiny jako nejpočetnější. Dalším problémem je existence hybridních identit, v jejichž rámci ukrajinská i ruská příslušnost koexistuje, tudíž průzkumy, které nezohledňují více než jednu příslušnost nemusí být vypovídající, a proto je počet Rusů obtížné věrohodně kvantifikovat. Během doposud zatím jediného sčítání lidu v roce 2001 se k ruské národnosti přihlásilo přes 8 300 000 jedinců. Tento počet tvoří přibližně 17 % podíl na obyvatelstvu Ukrajiny. V novějších výzkumech KIIS podíl Rusů klesl až na 10 % (v roce 2014, avšak anexe Krymu nebyla zahrnuta) vlivem různých faktorů (především dříve uvedené redefinice Rusů na Ukrajince nebo hybridní identifikaci s oběma etniky).⁷⁸ Výzkum z roku 2014 po

⁷⁵ LEBDUŠKA, M. *Prezidentův rok: změny k lepšímu, staré bolesti i nekonceptnost* [online]. Asociace pro mezinárodní vztahy. [cit.01.03.2021]. Dostupné z: <https://www.amo.cz/cs/nove-horizonty-cesko-polske-spoluprace/prezidentuv-rok-zmeny-k-lepsimu-stare-bolesti-i-nekonceptnost/> taktéž ROTT, L. *Porosenko se omluvil za nesplněné sliby. Mír v Donbasu je v nedohlednu* [online]. Deník. [cit.01.03.2021]. Dostupné z: https://www.denik.cz/ze_sveta/porosenko-se-omluvil-za-nesplnene-sliby-mir-v-donbasu-je-v-nedohlednu-20180823.html

⁷⁶ PALÁN, A. *Víc než příběhy o smrti a cti. Slovák mluvil s oběma stranami války na Donbase* [online]. Magazín Aktuálně, 2021. [cit.01.03.2021]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/literatura/vic-nez-pribehy-o-smrti-a-cti-tomas-forro-donbas-recenze/r~b1cfb7b651a411eba7deac1f6b220ee8/>

⁷⁷ *Ethnic Russians: Pretext for Putin's Ukraine Invasion (Etničtí Rusové: Záminka pro Putinovou ukrajinskou invazi)* [online]. National Geographic, 2014. [cit.20.02.2021]. Dostupné z: <https://www.nationalgeographic.com/culture/article/140502-russia-putin-ukraine-geography-crimea-language>

⁷⁸ KULYK, V. *Identity in Transformation: Russian-speakers in Post-Soviet Ukraine (Identita v proměně: rusky mluvící v postsovětské Ukrajině)*. Europe-Asia studies (Euroasijská studia), 2017. S.156-178. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668136.2017.1379054>

anexi Krymu zjistil pouze 4,8 % „čistých“ Rusů bez koexistence s ukrajinskou identitou, ale také 20 % lidí s hybridní identitou.⁷⁹ Výše uvedené zdroje dochází ke konsenzu ve smyslu, že se počet Rusů bez hybridní identifikace snižuje. Zjevná tendence úbytku Rusů navazuje na předešlý trend po rozpadu SSSR, kdy mezi roky 1991 a 2001 klesl podíl z 22 % na 17 %. Před rokem 1989 počet Rusů na Ukrajině dlouhodobě rostl. Závěrem je ohledně počtu Rusů nutné rovněž uvést, že data jednotlivých autorů se liší v závislost na aplikaci kritérií, dle kterých je příslušnost odvozována. Právě tyto podmínky mohou často reflektovat politické smýšlení autora (např. v případě proruského autora preferování jazykového kritéria⁸⁰).

Rusové žijí geograficky neproporcionálně a dominantně se koncentrují na jihu a východě země – tj. především Doněcká, Luhanská, Charkovská nebo Oděská oblast. Nejvíce Rusů žije na Krymské poloostrově, avšak vzhledem k jeho anexi se stal minimálně de facto součástí Ruska, a tudíž na tamější Rusy minimálně v tomto rámci nelze nahlížet jako na minoritu v současnosti. V uvedeném roce 2001 Rusové majoritu tvořili pouze v určitých částích nebo městech výše uvedených oblastí a Krymu. Největší část minority mimo uvedené oblasti na jihu, či východě žije v hlavním městě Kyjevě. Naopak nejnižší počet Rusů se nachází na dominantně ukrajinsky mluvícím západě země. Obecně směrem na západ podíl Rusů na populaci klesá. Rusové žijí převážně ve městech a industriálních oblastech vlivem historických okolností, což přispělo zásadní měrou k tamějšímu převažujícímu užívání ruštiny. Podle dat z roku 2001 drtivá většina ukrajinských Rusů měla ruštinu jako rodný jazyk.⁸¹ Rusové jsou dominantně pravoslavní křesťané (v případě, že jsou religiózní), čímž se v západních oblastech odlišují od Ukrajinců, kteří jsou katolíci.⁸² Jihovýchodní regiony,

⁷⁹ POGREBINSKIY, M. *Russians in Ukraine: Before and after Euromaidan (Rusové na Ukrajině: Před a po Euromajdanu)* [online]. E-international relations (Mezinárodní vztahy), 2015. [cit.20.02.2021]. Dostupné z: <https://www.e-ir.info/2015/03/26/russians-in-ukraine-before-and-after-euromaidan/>

⁸⁰ DARENŠKÝ, V. *Русская идентичность в современной Украине: проблемы и перспективы (Ruská identita na současné Ukrajině: problémy a perspektivy)* [online]. 2014.[cit.21.02.2021]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/russkaya-identichnost-v-sovremennoy-ukraine-problemy-i-perspektivy/viewer>

⁸¹ *All Ukrainian population census 2001 (Ukrajinské sčítání lidí 2001)* [online]. State Statistics Committee of Ukraine (Státní statistický úřad Ukrajiny). [cit.21.02.2021]. Dostupné z: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/>

⁸² BREMMER, I. *The politics of ethnicity: Russian in the new Ukraine (Politika etnicity: Rusové v nové Ukrajině)* [online]. Europe-Asia studies (Evropská a asijská studia), 1994. [cit.21.02.2021]. Dostupné z:

ve kterých Rusové žijí se rovněž liší dle politických preferencí. Pro regiony je typické usilování o pro východní směřování země, zatím západní regiony prosazují spíše rozvoj na stranu EU. Vliv regionálního aspektu bude analyzován v dalších kapitolách.⁸³

5.1.4. Historie ruské menšiny

Prvním zmínky o Rusech na území dnešní Ukrajiny datujeme do konce 16. století, kdy zde Rusové (resp. jejich předchůdci, kteří jsou označováni jako Velkorusové) postavili první město, jenž primárně sloužilo pro obranné účely vůči nájezdům Tatarům. Velké množství měst na Východní Ukrajině bylo založeno právě v tomto období za stejným účelem.⁸⁴ V 17. století se po kozáckém povstání staly oblasti současné východní a severní Ukrajiny součástí (resp. protektorátem) Ruského carství. Během povstání velké množství Ukrajinců migrovalo do Svobodné Ukrajiny (dnešní Charkovská oblast), která se tak stala jednou z nejhustěji obydlenou částí. Do období tohoto protektorátu datujeme první zmínky o Rusech migrující do oblastí centrální Ukrajiny.⁸⁵ V 18. století Ruské carství dobylo oblasti Krymu a Oděsy, což se nutně projevilo příchodem Rusů na toto území.⁸⁶

Zlomovým bodem v migraci Rusů do oblastí dnešní východní Ukrajiny se stalo objevení uhlí ve zdejší Donbaské pánvi. V první polovině 19. století masivně rostl počet Rusů na východní Ukrajině vlivem silného rozvoje industrializace. Rusové, kteří do průmyslových oblastí přicházeli, byli motivováni především příznivou cenou půdy, relativně vysokou mzdou, a především vysokou poptávkou po pracovní síle. Nejpatrnější jev na Donbase, jenž se stal průmyslovým centrem a počet Rusů zde rostl až pětinasobným tempem

https://www.jstor.org/stable/152705?seq=1&fbclid=IwAR3fm4DcuahTmO4OAavYPVeSHiy8BVERzR1Kf94H1BHiRq4-Bk_e55oOgY

⁸³ KULYK, V. *Identity in Transformation: Russian-speakers in Post-Soviet Ukraine (Identita v proměně: rusky mluvící v postsovětské Ukrajině)*. Europe-Asia studies (Euroasijská studia), 2017. S.156-178. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668136.2017.1379054>

⁸⁴ MAGOCSI, P. *History of Ukraine (Historie Ukrajiny)*. University of Washington Press, Seattle, 1996. ISBN: 0-295-97580-6

⁸⁵ KUBIJOVIČ, V., OHLOBLYN, O. *Slobidska Ukraine (Slobodská Ukrajina)* [online]. Internet Encyclopedia of Ukraine (Internetová encyklopedie Ukrajiny), 1993. [cit. 21.02.2021]. Dostupné z:

<http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?AddButton=pages\S\L\SlobidskaUkraine.htm>

⁸⁶ MAGOCSI, P. *History of Ukraine (Historie Ukrajiny)*. University of Washington Press, Seattle, 1996. ISBN: 0-295-97580-6

oproti jiným oblastem. Podle statistik v té době bylo až 75 % pracovníků v průmyslu z Ruska. Na začátku 20. století byly Rusové převažujícím národem v některých velkých městech – např. v Kyjevě, Charkově, Luhansku nebo Simferopolu.⁸⁷ V této souvislosti považují za vhodné uvést, že mezi Rusy (označováni jako Velkorusové) a Ukrajinci (označováni jako Malorusové) nebylo často rozlišováno ve smyslu dvou národů. Na Ukrajince bylo nahlíženo spíše jako na podmnožinu ruského národa, protože nedisponovali vlastním státem. Připomínám, že Ukrajina vznikla až po první světové válce, přičemž se nezávislosti dlouho netěšila a stala se svazovou republikou SSSR. Krym se stal součástí USSR až v 50. letech minulého století.⁸⁸ Vzhledem k umístění ruských regionů do nově vzniklé Ukrajiny, byly Rusové svým způsobem odděleni od své domovské země. Po 2. světové válce masivní migrace Rusů pokračovala, a to převážně na Krym. Rusové se rovněž podíleli na poválečné obnově průmyslu.

Stanovené hranice se staly podstatnými až po rozpadu SSSR. Během éry Sovětského svazu Rusové fakticky minoritou nebyli vzhledem k velmi úzké provázanosti mezi jednotlivými svazovými republikami na základě sovětské politiky, a hranice mezi nimi tak nebyly příliš důležité.⁸⁹ Rozpadem Sovětského svazu však hranice získaly bezprecedentní důležitost, jelikož se tito Rusové ocitli v nově vzniklém suverénním státě odděleni od své domovské země a staly se národnostní menšinou. Rusové se tak stali součástí nově vzniklé suverénní Ukrajiny vlivem převážně vlivem historických okolností.⁹⁰ Někteří Rusové odešli do Ruska, jiní se vlivem politiky ukrajinizace začali chápat jako Ukrajinci. V rámci zmíněné

⁸⁷ DNISTRYANSKÝ, M. *Этнополитическая география Украины (Etnopolitická geografie Ukrajiny)*. Vydavatelství Ivana Franka, Lvov, 2006. S. 342. ISBN: 966-7007-60-X.

⁸⁸ KOKAISL, P. *Etnické minority v Evropě*. Česká zemědělská univerzita v Praze, 2014. S. 261-262. ISBN: 978-80-213-2524-1

⁸⁹ DOKUČAEVA, A. *Отношение к России и русским на Украине, в Белоруссии и Казахстане (Vztah k Rusku a Rusům na Ukrajině, v Bělorusku a Kazachstánu)* [online]. Россия и современный мир (Rusko a současný svět), 2011.

[cit. 23.02.2021]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/otnoshenie-k-rossii-i-russkim-v-ukraine-belorussii-i-kazahstane-po-oprosam-sootechestvennikov/viewer>

⁹⁰ KULYK, V. *Identity in Transformation: Russian-speakers in Post-Soviet Ukraine (Identita v proměně: rusky mluvící v postsovětské Ukrajině)*. Europe-Asia studies (Euroasijská studia), 2017. S.156-178. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668136.2017.1379054>

ukrajinizace byly převážně na západní Ukrajině uzavírány ruské školy, či jinak znevýhodňování rusky mluvící lidé, což přispělo k výraznému úpadku lidí, jenž se přihlásili k ruské národnosti během sčítání lidu, což vedlo k výše vysvětlenému snižujícímu se počtu Rusů.⁹¹

Následující kapitoly jsou již založeny na vlastním výzkumu.

5.2. Kdo je Rus?

Kritéria na jejichž základě je odvozována ruská etnicita jsou nahlížena nejednotně a nepanuje v nich jasný konsenzus.⁹² Ani mezi respondenty nepanuje shoda o tom, jaká kritéria musí Rus splňovat, aby tak byl chápán, což reflektuje nejednoznačnost chápání pojmu v praxi. Mezi nejdůležitější aspekty, jenž definují Rusa, je jeho identifikace s ruským národem, tedy, že se považuje být jeho součástí. Jinými slovy se daný jedinec musí cítit být Rusem. Velmi důležitý je rovněž ruský původ, tedy ruská národnost rodičů. V případě dědičného kritéria je národnost odvozována dominantně od otce. Někteří z respondentů explicitně uvedli, že jsou Rusové, protože mají ruského otce. V případě aplikace tohoto kritéria se stává příslušnost k národu stálá a neměnná, o čemž ovšem nepanuje rovněž konsenzus, jelikož někteří respondenti se domnívají, že Rusem se lze stát i během života. Kritériem by ovšem popřelo jakoukoliv možnost reidentifikace k jinému národu, jakožto jednu z forem transformace identity, kterou tato práce zkoumá. Rus by měl také mluvit rusky a hlásit se k ruské kultuře a tradici. Charakterizuje je specifická mentalita, kterou se odlišují od jiných národů. Důležitost jednotlivých prvků je analyzována v následujících částech práce.

Výpovědi respondentů potvrzují obecně přijímanější teorii etnoidetifikačního přístupu v jeho širším pojetí, jenž zahrnuje do ruského národa jedince bez ohledu na jejich

⁹¹ KOKAISL, P. *Etnické minority v Evropě*. Česká zemědělská univerzita v Praze, 2014. S. 262. ISBN: 978-80-213-2524-1

⁹² PUTILOVA, I. *Основы русской идентичности: значимые подходы (Základy ruské identity)* [online]. Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И.Герцена (Časopis Ruské státní pedagogické univerzity), 2008. [cit. 20.08.2020]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovy-russkoy-identichnosti-znachimye-podhody/viewer>

občanství.⁹³ Doslova všemi je apelováno na fakt, že občanství nerovná se národnost. Jinými slovy, Rusové mohou mít jakékoliv občanství, aniž by se tím „zřekli“ své příslušnosti k ruskému národu. Zároveň ne všichni občané Ruska jsou nutně Rusové, jelikož se tak neidentifikují a ani tak nejsou nahlíženi. „*Ruské občanství nemá žádnou spojitost s ruskou národností. Hodně etnických skupin na území Ruska s ruským občanstvím nejsou Rusové,*“ sdělila pí. Tatiana. Vzhledem k jednotnému názoru všech respondentů je vhodné v případě Rusů aplikovat etnický princip, nikoliv občanský. Na druhé straně je vhodné uvést, že etnická identita může koexistovat s tou občanskou, jenž se vyznačuje loajalitou vůči státu, což vede k existenci hybridní identity. To potvrzuje existenci dvojí identity, jenž popisuje Kulyk.⁹⁴ V neposlední řadě je nutné zdůraznit, že závěr je založen na výpovědích respondentů, kteří se převážně hlásí k ruské národnosti, i přestože jsou občané Ukrajiny, tudíž vzorek do jisté míry automaticky inkriminuje k tomuto závěru, jelikož v opačném případě by se k ruské národnosti nehlásili.

Diverzita názorů respondentů i teoretických koncepcí, jež byly popsány v úvodní kapitole, tvoří spíše jakýsi obecný rámec, co si pod pojmem představit, zatímco jeho hranice zůstávají neostré obzvláště vzhledem k abstraktnosti a nejednoznačnosti některých uvedených faktorů. V následujících podkapitolách jsou analyzovány nejčastější distinktivní prvky etnicity při aplikaci na ruský národ a jejich důležitost pro ruskou etnickou identitu.

5.2.1. Náboženství

S Rusy se úzce pojí pravoslavné vyznání, jenž bylo v jistých historických etapách chápáno jako synonymum pro ruskou etnicitu.⁹⁵ Analýzu současného významu pravoslaví je nutné postavit do dvou zcela stěžejních rovin, jenž rozlišují, zda je pravoslaví vyjádřením náboženské víry, či se jedná o přejímanou kulturní tradici, jež nutně nesouvisí s religiozitou. V zásadě všichni respondenti bez ohledu na demografické rysy se shodli, že být

⁹³ Tamtéž

⁹⁴ KULYK, V. *Identity in Transformation: Russian-speakers in Post-Soviet Ukraine (Identita v proměně: ruský mluvící v postsovětské Ukrajině)*. Europe-Asia studies (Euroasijská studia), 2017. S.156-178. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668136.2017.1379054>

⁹⁵ NEMENSKIY, O. *Русская идентичность (Ruská identita)* [online]. Вопросы национализма (Otázky nacionalismu), 2013. № 4 (16). [cit.22.08.2020]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/russkaya-identichnost/viewer>

pravoslavným křesťanem a aktivně se participovat na duchovním životě není nutné, aby mohl být daný člověk klasifikován jako Rus. „*Rus může být klidně ateistický gay*,“ vysvětlil jeden z respondentů poněkud odlehčeně. Opačný názor byl zcela marginální. Každý jedinec má tedy právo svobodné volby vyznání, která nemá na etnicitu žádný vliv.

Pravoslaví plní spíše již zmíněnou kulturní úlohu. V podvědomí hodně lidí zůstává jeho význam pro ruskou kulturní tradici a i přesto, že nejsou věřícími, se hlásí k pravoslavné církvi anebo pravoslaví obecně. Současná ruská kultura je samozřejmě velmi úzce ovlivněna tradicemi, jenž z pravoslaví pocházejí. Dmitrij toto ilustruje na paralele k Česku: „*Ale třeba i v Česku skoro všichni slaví Velikonoce a Vánoce, i když jsou ateisté*“ Hlášení se ke kulturnímu dědictví pravoslaví tedy není, jakkoliv kauzální k religiozitě. Na druhé straně je samozřejmě logické, že pokud je daný člověk pravoslavný věřící, bude se k jeho kulturnímu dědictví hlásit o to intenzivněji.

Vzhledem k tomu, že Rus nemusí být příslušníkem jakéhokoliv náboženství, byť relativně často inkriminuje k alespoň formální deklaraci k pravoslaví a jeho dědictví, nemusí být nutně ani příslušníkem jakékoliv církve. Poněkud problematická je ovšem oblast pravoslavných církví na Ukrajině. V náboženské rovině mezi církvemi, k jejichž výrazné polarizaci došlo až po roce 2014, samozřejmě žádné nepřekonatelné rozkoly nejsou a rozdíly jsou motivovány čistě politicky.⁹⁶ „*Ukrajinská církev je zločinecká organizace, která vyzývala k vraždám lidí na Donbasse, je to známý fakt, který se dá dohledat*,“ vyjádřil svůj názor na Ukrajinskou pravoslavnou církev s patriarchátem v Kyjevě jeden z respondentů. Přípomínky k této církvi nebyly výjimečné. „*Ukrajinská církev Kyjevského patriarchátu byla založena člověkem, který byl vyloučen z pravoslavní církvi Moskevského patriarchátu, a všechny snahy o její legalizaci jsou organizovány politicky i finančně*,“ sdělila paní Nina. Z politických důvodu tedy může být pro Rusa nepřijatelné hlásit se k Ukrajinské pravoslavné církvi. Příslušnost k církvi tedy obecně není, jakkoliv důležitá za předpokladu, že ona církev signifikantním způsobem nevystupuje protirusky. Vzhledem ke zpolitizovanému poli církví na Ukrajině i v Rusku se někteří odmítají s jakoukoliv církví identifikovat a pravoslaví je pro ně důležité pouze v oné rovině kulturní tradice.

⁹⁶ MULFORD, P. *Non-State Actors in the Russo-Ukrainian War (Nestátní aktéři v rusko-ukrajinské válce)* [online]. Connections (Spojení), 2016. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/26326442?seq=1#metadata_info_tab_contents

Rusové tedy nemusí být nutně pravoslavní, tudíž konfese nemůže být užita jako distinktivní prvkem vůči jiným národům. Důležitá je pouze příslušnost k ruské kulturní tradici, jenž má poněkud neostré tradici v tom smyslu, že nelze kvantifikovat, kolik tradic musí Rus dodržovat, aby tak byl chápán. V žádném případě to ovšem neznamená, že by tradice, jenž vychází z pravoslaví, byly nedůležité, právě naopak. Jsou velmi důležitou součástí národní identity Rusů. Každopádně na základě této analýzy docházím k závěru, že Rus není synonymem pro pravoslavný, tudíž důležitost pravoslaví oproti historickým epochám, kdy tomu tak bylo, oslabuje, jelikož již nemá původní náboženský, nýbrž kulturní význam. Putilové i Nemenského informace o upadajícím významu náboženství potvrzují.⁹⁷ Pokles religiozity může být determinován více faktory. Během éry SSSR byla aplikována politika prosazující ateismus, jenž je svým fundamentem kauzální k poklesu religiozity.⁹⁸ Nelze ani upozadit fakt, že religiozita globálně klesá a náboženství začíná být chápáno mnohými jako jakýsi přežitek.

5.2.2. Jazyk

Ruština je bezpochyby jednou z prvních věcí, jenž je asociována s ruským národem. Některými je nahlížena jako nejdůležitější prvek ruské národní identity. Může být však chápána i jako prvek distinktivní mezi etniky? Sovětská politika prosazovala ruštinu jako hlavní jazyk SSSR a prováděla politiku rusifikace v rámci, které potlačovala jiné jazyky, jež byly chápány jako výraz nacionalismu. Jinými slovy usilovala o jazykově homogenní obyvatelstvo, což nutně vedlo k tomu, že rusky mluví i ti, jenž se jako Rusové nechápou.⁹⁹ „Příslušnost k ruské lingvistické skupině je vnucena Sovětským svazem,“ vysvětlila pí.

⁹⁷ NEMENSKIY, O. *Русская идентичность (Ruská identita)* [online]. Вопросы национализма (Otázky nacionalismu), 2013. № 4 (16). [cit.22.08.2020]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/russkaya-identichnost/viewer> taktéž PUTILOVA, I. *Основы русской идентичности: значимые подходы (Základy ruské identity)* [online]. Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И.Герцена (Časopis Ruské státní pedagogické univerzity), 2008. [cit. 20.08.2020]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovy-russkoy-identichnosti-znachimye-podhody/viewer>

⁹⁸ BEEMANS, P. *Scientific Atheism in the Soviet-Union: 1917–1954 (Vědecký ateismus v sovětském svazu: 1917-1954)* [online]. Studies in soviet (Studia v sovětském svazu), 1964. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/20098288?seq=1>

⁹⁹ KŠICOVÁ, D. *Z dějin ukrajinské kultury. Umění – divadlo – hudba*. Masarykova univerzita v Brně, 2014. S. 199-200. ISBN: 978-80-210-7494-1 taktéž KULYK, V. *Identity in Transformation: Russian-speakers in*

Tatiana. V kontextu Ukrajiny je záležitost o to komplikovanější, že mezi Rusy a Ukrajinci neexistují zásadní fyzické, konfesní (s výjimkou oblastí, kde dominuje katolicismus), či kulturní rozdíly v rámci konkrétních regionů.¹⁰⁰ I podle respondentů je na první pohled velmi obtížné rozeznat Rusa od Ukrajince v rámci regionu. V této návaznosti uvádím, že podle některých dokonce Rusové a Ukrajinci tvoří jeden národ, což ilustruje abstraktnost rozdílů mezi nimi. V ostatních postsovětských státech bývá situace mnohem přehlednější v tom smyslu, že existují markantní rozdíly mezi komparovanými národy. Jev je typický především pro centrální Asii – např. Kazaši mají oproti Rusům jiný vzhled, odlišnou kulturní i náboženskou tradici a praxi, tudíž hranice mezi národy jsou velmi ostré a exaktní. V výše uvedeného nutně vyplývá, že ruština nemůže plnit distinktivní funkci mezi národy. Tento závěr reflektuje i výpovědi jednotlivých respondentů, jimiž byla lingvistická příslušnost jako jediný a univerzální ukazatel příslušnosti relativně razantně odmítnut: „*Ne, to jsou Rusové, kteří sami sebe tak identifikují a tvoří nepravdivou představu o právním ruském národě pro cizince,*“ sdělil svůj názor na Rusy, jenž se identifikují s ruským národem na základě jazykového kritéria, p. Dmitrij. Na druhé straně někteří z respondentů uvedli lingvistickou příslušnost jako jeden z faktorů, na jehož základě odvozují svoji etnicitu. Ani v jednom případě však jazyk nebyl prvkem jediným, tudíž bez kombinace s ostatními není směrodatný a v žádném případě tedy nemá distinktivní povahu. Potvrzují informaci Kulyka, jenž se domnívá, že lingvistická příslušnost nemusí být určující k etnicitě.¹⁰¹ Mimo jiné závěr implikuje existenci ruskojazyčných Ukrajinců. Ani oni totiž svoji národnost neodvozují

Post-Soviet Ukraine (Identita v proměně: rusky mluvící v postsovětské Ukrajině). Europe-Asia studies (Euroasijská studia), 2017. S.156-178. Dostupné z:

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668136.2017.1379054>

¹⁰⁰ BREMMER, I. *The politics of ethnicity: Russian in the new Ukraine (Politika etnicity: Rusové v nové Ukrajině)* [online]. Europe-Asia studies (Evropská a asijská studia), 1994. [cit.21.02.2021]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/152705?seq=1&fbclid=IwAR3fm4DcuahTmO4OAaavYPVeSHiy8BVERzR1Kf94H1BHiRq4-Bk_e55oOgY

¹⁰¹ KULYK, V. *Identity in Transformation: Russian-speakers in Post-Soviet Ukraine (Identita v proměně: rusky mluvící v postsovětské Ukrajině)*. Europe-Asia studies (Euroasijská studia), 2017. S.156-178. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668136.2017.1379054>

podle jazykového kritéria. Dědictví SSSR takřka zbavilo ruštinu distinktivní povahy na poli etnicity a Ukrajina je jedním z nejméně výrazných příkladů.

Názory, zda musí Rus ovládat ruský jazyk, se různí. Někteří respondenti považují jeho znalost za absolutní a neoddiskutovatelnou nutnost, jiní nikoliv. Pokud někdo neumí rusky a chápe se jako Rus tak pravděpodobnost jeho přijetí ostatními příslušníky národa je přinejmenším nejednoznačná kvůli evidentní subjektivnosti v chápání kritéria. Velmi pravděpodobně by se daný jedinec obtížně integroval do ruského národa, jenž dominantně rusky mluví a problematicky si tak osvojoval jeho zvyky, tradice nebo mentalitu, tedy prvky, jenž tvoří ruskou národní identitu. Zda člověk, který nemluví rusky, může být považován za Rusa, nepovažují za podstatné, jelikož se jedná o marginální jev.

Význam ruštiny pro etnicitu shrnuji následovně. Ruština je velmi důležitým prvkem ruské národní identity. *“Ruština je nástrojem specifického hlubokého vnímání světa a dává všemu smysl. Je to jazyk literární a filozofický. Nemá žádný odstín,”* vysvětlil p. Dmitrij poeticky její důležitost. I přesto, že rusky mluví i jiné národy a ruština tak v rámci pole etnicity neplní distinktivní funkci, nelze její význam, jakkoliv podceňovat. Jedná se o prvek, jenž v zásadě všechny Rusy spojuje, a na který je jimi často akcentováno. Skutečnost, že rusky mluví i jiné národnosti, nedegraduje důležitost ruštiny pro samotné Rusy. Jinými slovy každý Rus je rusky mluvící, ale ne každý rusky mluvící je Rus.

5.2.3. Společný původ

Mýtus o společném původu a historii je zásadní pro ruskou etnicitu. Majoritní část respondentů potvrdila, že Rusi spojuje sounáležitost na základě něj. Dokonce v případě žití na území jiného státu, je tento pocit intenzivnější. *„Myslím, že původ je důležitý, pokud žijete mimo vlastní stát, protože migranti jsou solidárnější, a společná historie spojuje,”* vysvětlila p. Natalie. Se společnou historií se dle některých pojí i relativní jednota světonázorů, jimiž se Rusové vyznačují. Velmi polarizováni byli respondenti v odpovědi na otázku, zda to, co nazýváme ruským původem objektivně existuje. Někteří se domnívali, že ano, zatímco jiní si uvědomovali, že něco takového může jen velmi obtížně existovat vzhledem k počtu příslušníků ruské národnosti a připustili, že se jedná o pouhou představu. V každém případě vzhledem k relativně homogennímu názoru na to, zda pocit sounáležitosti na základě společného původu je charakteristický pro ruskou národnost, či nikoliv, je uvedená otázka nedůležitá v tom smyslu, že pokud Rusové velice diskutabilnímu mýtu o společném původu

věří, objektivně je spojuje bez ohledu na to, zda je skutečný, či nikoliv. Potvrzují tak informaci Nemenského, že pocit pospolitosti na základě společného původu je i v současnosti důležitý pro ruskou národnost a nelze jej upozadovat.¹⁰²

Společná historie a její chápání je bezesporu neméně důležité. Jak již bylo uvedené v předchozích částech práce, ve 2. světové válce UPA (Ukrajinská povstalecká armáda) kolaborovala s nacisty a bojovala proti SSSR. Pro Rusy a obecně národy na území postsovětského prostoru je tzv. Velká vlastenecká válka (synonymum pro 2. světovou válku v ruskojazyčném světě) velmi důležitou historickou událostí, jenž je spojuje, a se kterou se pojí samozřejmě i odpor vůči uvedené UPA vedenou Stefanem Banderou. Proto, když byl ukrajinskými nacionalisty během Euromajdanu Bandera oslavován, některými Rusy to bylo chápáno velmi negativně, jelikož jej chápali jako fašistu, proti kterému jejich předci bojovali.¹⁰³ Zkušenost ilustruje důležitost odlišné chápání společné historie, které Rusy spojuje.

Na základě výše uvedeného mýtus o společném původu a pocit sdílení stejné historie považují za jeden ze stěžejních prvků ruské národní identity a zároveň i prvek, jenž má velký mobilizační potenciál.

5.2.4. Kdo je tedy Rus?

Na základě analýzy výše uvedených prvků docházím k závěru, že ani jeden z nich sám o sobě nemůže zajistit distinkci mezi Rusy a jinými národy. Na jedné straně identifikace s jedním z uvedených prvků nemusí být znakem příslušnosti k ruské národnosti, na druhé neidentifikování se s v zásadě s jakýmkoliv z nich, jelikož každý postrádá univerzální distinktivní povahu, neznamena nepříslušnost k ruskému národu. Jazyk, kultura, mentalita, či původ jsou základem, na kterém se daný jedinec identifikuje jako Rus. Chápání sebe sama jako Rusa v drtivé většině případů implikuje minimálně jeden (ale spíše kombinaci více) těchto prvků, jenž byl/y kauzální ke vzniku ruské identifikace, tudíž ruské sebeurčení jaksí

¹⁰² NEMENSKIY, O. *Русская идентичность (Ruská identita)* [online]. Вопросы национализма (Otázky nacionalismu), 2013. № 4 (16). [cit.22.08.2020]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/russkaya-identichnost/viewer>

¹⁰³ LEBDUŠKA, M. *Stepan Bandera – padouch nebo hrdina?* [online]. Česká Televize, 2015. [cit.05.02.2021]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/nazory/1495122-stepan-bandera-padouch-nebo-hrdina>

zastřešuje uvedené prvky, což jej činí nejdůležitějším faktorem ruské etnicity v rámci jejího odvozování.

Vytyčení přesných hranic ruského národa ve smyslu určení, kdo do něj patří, a kdo nikoliv, je velmi problematické. Uvedené hranice jsou velmi neostré a abstraktní. Usilování o jejich přesné stanovení by bylo jak utopií, tak i konstruktem, který by mohl mít potencionálně negativní dopady. Na základě analýzy výše uvedených faktorů se identifikují s náhledem optikou etnokulturního principu, jenž byl popsán Putilovou, který poskytuje rámcové vymezení pojmu, čímž jej činí relativně jasný ve smyslu, že víme, co si pod pojmem představit, ale zároveň nejednoznačný vzhledem k jeho neostrým hranicím, jenž reflektují povahu uplatňovaných kritérií.¹⁰⁴ Závěrem je však nutné uvést, že i přesto, že dle mého názoru pojem nelze zcela přesně vymezit, řada respondentů zastává jiné stanovisko a chápe jeho hranice přesně a ostře, byť někdy neslučitelně s jinými respondenty.

5.3. Komparace ruských identit

V předešlé části byla vysvětleny prvky etnické identity Rusů. Čím se ale odlišuje jejich identita na Ukrajině od té v Rusku? Respondenti převážně tvrdili, že nijak. Na druhé straně ovšem jedna z respondentek uvedla následující: „*Znám hodně situací, když lidi po roce 2014 odjeli do Ruska a považovali se za Rusy, ale v Rusku je už jako Rusy nevnímali,*“ Rozdíly tedy bezesporu existují, byť si je respondenti nemusejí uvědomovat, protože se nutně nemusejí dostat s Rusem z RF do kontaktu. Odlišnosti jsou logickým vyústěním vlivu geografického aspektu, jelikož ukrajinští Rusové jsou ovlivňováni místní politikou, kulturou a médií, či interakcí s Ukrajinci, tedy vlivy, kterými Rusové v „domovské“ zemi nikoliv. Jakákoliv komparace s Ruskem však naráží na dva základní nedostatky. Jak již z předchozích odstavců vyplývá, ruská národní identita je v podstatě exaktně nedefinovatelná, tudíž je takřka nemožné vytyčit jakýsi výchozí bod, s kterým by identita ukrajinských Rusů byla srovnávána. Rovněž identita ruské menšiny na Ukrajině je úzce determinována s regionem, ve kterém její příslušníci žijí a není jednotná. Obdobná situace je i v Rusku, jelikož vzhledem k jeho počtu obyvatel a rozloze je v podstatě nemožné, aby i

¹⁰⁴ PUTILOVA, I. *Основы русской идентичности: значимые подходы (Základy ruské identity)* [online].

Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И.Герцена (Časopis Ruské státní pedagogické univerzity), 2008. [cit. 20.08.2020]. Dostupné z:

<https://cyberleninka.ru/article/n/osnovy-russkoy-identichnosti-znachimye-podhody/viewer>

tamější identita byla homogenní. Veškeré vstupy případné komparace jsou tedy velmi problematické, nejednoznačné, a tedy obtížně aplikovatelné. Jinými slovy komparace ruské etnické identity na Ukrajině a v Rusku je příliš obecná. V kontextu práce vzhledem k nejednoznačnosti a heterogenosti identit nahlížím na ruskou etnicitu jako na jakési spektrum, jenž je rámcově ohraničeno výše analyzovanými prvky, a které umožňuje různé varianty identity, mezi než lze zařadit i regionální identity Rusů na Ukrajině.

5.3.1. Důležitost regionálního aspektu

Identity na Ukrajině jsou velmi determinovány regionem bez ohledu na etnicitu. O existenci regionálních identit, jež mohou koexistovat s příslušností k ruské národnosti, svědčí skutečnost, že polovina respondentů (převážně z Doněcké a Luhanské oblasti – tedy Donbasu) upřednostňuje identifikaci s regionem než s národem. „*Ano je, jsem hrdý na lid Donbasu a jsem rád, že odtud pocházím,*“ sdělil jeden z respondentů. V této návaznosti připomínám a potvrzuji, že politické smýšlení velmi úzce koreluje s regionem bez zjevného ohledu na etnicitu. Rusové na Ukrajině se tedy odlišují v závislosti na konkrétním regionu, který je i v zásadě určujícím faktorem pro jejich míru loajality k ukrajinskému státu. Obecně směrem na jihovýchod politická polarizace roste. Politické smýšlení daných regionů není motivováno etnicky, jelikož i na jihovýchodě dominují Ukrajinci.¹⁰⁵ „*Regiony se liší podle míry loajality k Ukrajině, regiony na Východě nejsou loajální vůči Ukrajině na úkor Ruska, zatímco západní a centrální oblasti podporují Ukrajinu (bez ohledu na etnicitu)*“ potvrdil výše uvedené svojí výpovědí p. Fedor. V rámci konkrétních regionů nejsou fyzické, kulturní či jiné rozdíly mezi Ukrajinci a Rusy příliš signifikantní. Rozdíly sice existují, ale nejsou příliš výrazné. Jedná se spíše o abstraktní odchylky ve smyslu rozdílné mentality nebo rozdílné volby slov během komunikace. Uvedené rozdíly jenom velmi obtížně plní distinktivní úlohu. Rusové i Ukrajinci se ovlivňují jazykově, jelikož ruština přebírá ukrajinské výrazy, což je objektivním rozdílem oproti identitě Rusů v Rusku. Vzájemným kontaktem se identity mírně ovlivňují už jenom z toho důvodu, že mezi Ukrajinci a Rusy v kontextu regionu v zásadě nelze udělat přesnou dělící čáru. Jedná se specifické ruskojazyčné

¹⁰⁵ KULYK, V. *Identity in Transformation: Russian-speakers in Post-Soviet Ukraine (Identita v proměně: rusky mluvící v postsovětské Ukrajině)*. Europe-Asia studies (Euroasijská studia), 2017. S.156-178. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668136.2017.1379054>

identity, u kterých je velmi složité určit podíl ukrajinské a ruské identity, jenž se samozřejmě odlišuje region od region. Problematické není určení nejen ruského ale i ukrajinského podílu na identitě, jelikož ani ona není homogenní a je úzce determinována regionem. Domnívám se, že v případě nenacionalistického chování na obou stranách je v rámci ruskojazyčných komunit v zásadě nedůležité, zda se daný člověk chápe spíše jako Rus nebo Ukrajinec. Souhlasím s tvrzením Kulyka, že regiony odrážejí spíše politickou strukturu než etnickou polarizaci.¹⁰⁶ Vzhledem k nejednoznačným rozdílům souhlasím s tvrzením Darenského, že zkoumání ruské identity na Ukrajině vyžaduje velmi specifický přístup vzhledem k její komplikovanosti.¹⁰⁷

Nejednoznačné jsou rozdíly pouze v rámci regionu, jelikož na druhé straně není problém rozeznat Rusa (nebo Ukrajince) z východní části země od Ukrajince z té západní na základě vzhledu, zvyků nebo jazyka. „*Když jsme potkali člověka například ze Zakarpatí, tak jsem si připadal, že mluvím s cizincem, mají zcela jiný dialekt, názory a způsob žití, vůbec nám lidem z Donbasu nejsou podobní, dokonce vypadají jinak, zatímco s Rusy jsme identičtí,*“ říká respondent z východu země. Rozdíly mezi regiony jsou mnohem výraznější než rozdíly mezi Rusy a Ukrajinci v rámci jednotlivých regionů, které se odlišují mentalitou, politickým smýšlením, či kulturními zvyky. Rozdílná regionální identita je logickou konsekvencí historických událostí, jelikož východní regiony byly historicky součástí Ruska, tudíž ruská identita je zde mnohem více rozvinutá oproti západním oblastem. „*Východní a západní Rusové a Ukrajinci se narodili a byli vychováni v různých podmínkách. Ukrajina není jednotná a ovlivněna mnoha národnostmi,*“ vysvětlila pí. Natalia. Nutným závěrem je, že nejednotná není pouze etnická identita Rusů ale i Ukrajinců, jelikož jsou taktéž úzce ovlivněni regionálním aspektem. Ukrajinská občanská identita, jenž se vyznačuje politickou příslušností k Ukrajině bez ohledu na etnicitu, má potenciál alespoň částečně překonat tuto nejednotu a snížit polarizaci napříč zemí.

¹⁰⁶ Тамтєж

¹⁰⁷ DARENSKÝ, V. *Русская идентичность в современной Украине: проблемы и перспективы (Ruská identita na současné Ukrajině: problémy a perspektivy)* [online]. 2014. [cit.25.08.2020]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/russkaya-identichnost-v-sovremennoy-ukraine-problemy-i-perspektivy/viewer>

5.3.2. Vliv Ukrajinské krize na identitu

Je tedy vhodné vůbec vhodné mezi Rusy a Ukrajinci odlišovat a nahlížet na Rusy jako na etnickou menšinu? Vlastní výzkum potvrdil informaci Kulyka o roztržitosti identit, jenž je typická převážně pro jihovýchodní oblasti Ukrajiny.¹⁰⁸ Mnoho lidí se narodilo během vlády SSSR, jíž jim bylo vštěpováno, že na národnosti nezáleží, protože jsou si všechny rovny, a tudíž málokdo pocíťoval potřebu přemýšlet o své národnosti, či identitě. I přesto, že od pádu SSSR uplynuly již tři dekády, někteří se stále identifikují jako obyvatelé bývalého sovětského prostoru. Někteří ani o Rusech a Ukrajincích nepřemýšleli jako o dvou rozdílných národech do Ukrajinské krize, která se stala klíčovým impulsem k úvahám o národnosti a identitě. Jelikož dříve národnost nehrála roli, Rusové se logicky necítili být menšinou. Vzhledem ke koexistenci Rusů i Ukrajinců a absenci zásadních rozdílů mezi nimi není překvapivé, že došlo i k velkému množství smíšených sňatků, tudíž již z této podstaty je velmi problematické jejich dělení. V neposlední řadě samozřejmě existují výše uvedené identity, jenž upřednostňují region (či jinou identifikaci) na úkor národa. Uvedené faktory jsou determinanty pro existenci hybridních identit, v jejichž rámci se někteří považují za Rusy i Ukrajince souběžně. Docházelo tedy k posunu identity směrem k té ukrajinské, což ji odlišilo od původní čistě ruské varianty. V rámci regionů se identity úzce prolínají a ovlivňují. Otázky identity a národnosti nabyly na důležitost až v reakci na revoluční události v roce 2014. Vzhledem k impulsu k nárstu jejich důležitosti je zjevné, že jsou motivovány politicky. „Do roku 2014 nikdo nepřemýšlel o občanství, národnosti, ukrajinské nebo ruské identitě,“ vysvětlila pí. Natalie.

Výzkum potvrdil, že na Donbase konflikt rozvinul intenzivnější lokální sebeurčení – Donbasan. Na Donbase ukrajinská identifikace ubývala ve prospěch právě té regionální. Obecně docházelo ke změně, či posunu identifikace na obě strany, přičemž posun na ukrajinskou stranu byl častější na makro úrovni. Respondenty byly popsány případy, kdy se Rusové vlivem politických událostí a jejich interpretací začali chápat jako Ukrajinci. „Ano určitě, spousta lidí, kteří odjeli z Donbasu začali mluvit ukrajinsky a nosit jejich národní oblečení 24 hodin denně i tam, kam se to nehodí,“ vysvětlil jeden z respondentů. V zásadě

¹⁰⁸ KULYK, V. *Identity in Transformation: Russian-speakers in Post-Soviet Ukraine (Identita v proměně: ruský mluvící v postsovětské Ukrajině)*. Europe-Asia studies (Euroasijská studia), 2017. S.156-178. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668136.2017.1379054>

každého respondenta konflikt určitým způsobem ovlivnil. Jeden z nich se před válkou označoval za Ukrajince, k výzkumu už se přihlásil jako Rus. Na druhé straně ani nesouhlas s ruskou stranou konfliktu však nutně nemusí ovlivnit sebeurčení, jelikož někteří z respondentů tvrdili, že válka neměla vliv na jejich etnickou příslušnost, i přestože se distancovali od ruské politiky. Názory z části implikovaly přesvědčení, že národnost nelze měnit podle potřeby na základě politických událostí. Jinými slovy oddělili etnicitu od politiky. Identita velkého množství lidí se proměnila tím, či oním směrem. Události v roce 2014 samozřejmě ovlivnili míru loajality Rusů k Ukrajině. V některých oblastech začali více podporovat Ukrajinu, v jiných naopak méně. Na makro úrovni spíše sílila loajalita k Ukrajině. Jev byl typický pro centrální a západní Ukrajině.¹⁰⁹ Oproti tomu v Oděse po incidentu, kdy uhořelo několik desítek proruských aktivistů, je častější posun na ruskou stranu dle výpovědi jedné z respondentek, což se shoduje s informacemi výzkumného centra International Alert.¹¹⁰ Někteří říkají, že Rusové jsou po roce 2014 mnohem méně loajální, avšak vlivem politického napětí je vyjádření takového názoru nepohodlné.

V zásadě veškeré proměny identity jsou motivovány politicky, nikoliv etnicky. Konflikt na východní Ukrajině tedy není mezietnický, což koresponduje s informací Nemenského.¹¹¹ Vzhledem k rozsahu vzorku respondentů není možné samozřejmě spolehlivě verifikovat, zda tvrzení odrážejí realitu, či nikoliv. V každém případě rámcově

¹⁰⁹ KULYK, V. *Identity in Transformation: Russian-speakers in Post-Soviet Ukraine (Identita v proměně: rusky mluvící v postsovětské Ukrajině)*. Europe-Asia studies (Euroasijská studia), 2017. S.156-178. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668136.2017.1379054>

¹¹⁰ International Alert/Ukrainian center for independent political research (Mezinárodní poplach/Ukrajinské centrum pro nezávislý politický výzkum). *Вопросы идентичности русскоязычных граждан Украины в контексте вооруженного конфликта на востоке страны (Otázky identity rusky mluvících občanů Ukrajiny v kontextu ozbrojeného konfliktu na východě země)* [online]. 2017. [cit.19.08.2020]. Dostupné z: https://www.international-alert.org/sites/default/files/Ukraine_RussophoneIdentity_RU_2017_1.pdf

¹¹¹ NEMENSKÝ, O. *Эволюция русской и украинской идентичности на Украине после Евромайдана (Evoluce ruské a ukrajinské identity na Ukrajině po Euromajdanu)* [online]. 2015. [cit.29.08.2020]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/evolyutsiya-russkoy-i-ukrainskoy-identichnosti-na-ukraine-posle-evromaydana/viewer>

potvrzují proměnu identity, jenž popsal Kulyk, jelikož v zásadě veškeré výše uvedené proměny odpovídají jeho závěrům.¹¹²

Z etnických důvodů může dojít k posunu identity daných Rusů směrem k ukrajinské identitě, jelikož ji mohou být silně ovlivněni obzvláště v západních a centrálních oblastech. „*Je možné postupně převzít ukrajinskou kulturu a rozšířit světonázor, ale zároveň zůstat Rusem,*“ vysvětlila o posunu identity pí. Tatiana. Konfrontací s příbuznou kulturou dochází k často neuvědomělému ovlivnění ukrajinskou identitou. I nejvíce proruští respondenti připustili, že před rokem 2014 měli rádi i ukrajinský folklor, či jinou kulturu. Problém a vymezení vůči ukrajinské identitě nastal až v době, kdy jim začala být státním aparátem nucena v rámci politiky ukrajinizace.

¹¹² KULYK, V. *Identity in Transformation: Russian-speakers in Post-Soviet Ukraine (Identita v proměně: rusky mluvící v postsovětské Ukrajině)*. Europe-Asia studies (Euroasijská studia), 2017. S.156-178. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668136.2017.1379054>

6. Závěr

Bakalářská práce se zabývala etnickou identitou ruské menšiny na Ukrajině a její proměnou. Vzhledem k omezeným možnostem výzkumu, jenž byl jedním ze základních pilířů práce, nebylo možné zachytit téma komplexně a jednoznačně jej interpretovat. Na druhé straně práce nabídla rámcové závěry, jež mohou být jakýmsi odrazovým můstkem pro další bádání. V následujících řádcích shrnuji to nejzásadnější.

Etnická identita Rusů na Ukrajině se skládá převážně z jazyka, pravoslavné kulturní tradice a pocitu pospolitosti na základě společného původu a historie. Ani jeden však nedisponuje distinktivní povahou. Ruština je velmi důležitou částí etnické identity Rusů, ani ona však neplní distinktivní funkci, jelikož obzvláště v jihovýchodních regionech velké množství Ukrajinců mluví rusky taktéž. Religiozita samotná není pro ruskou etnickou identitu důležitá, jelikož Rus může být jakéhokoliv vyznání. Náboženství plní kulturní úlohu, jelikož velká část tradic, jež je Rusy praktikována má původ v pravoslaví. Někteří Rusové formálně deklarují příslušnost k pravoslaví, i přestože nejsou věřící. V případě, že je Rus věřící, tak není důležitá církev, ke které se hlásí, pokud není protiruská. Pravoslavná tradice je typická i pro Ukrajince mimo západní regiony, kde dominuje katolicismus. Pocit společného původu a historie je neméně důležitým faktorem, jelikož může vést k polarizaci, protože ruská a ukrajinská interpretace historie se může odlišovat. Jelikož výše uvedené faktory nespĺňují základní požadavek etnicity, jímž je distinkce mezi národy, je nutné prvky zastřešit ruským sebeurčením, jenž chápu jako nejdůležitější prvek etnické identity Rusů na Ukrajině, který v sobě v zásadě vždy implikuje minimálně jeden, obvykle však více, či všechny uvedené prvky.

Ruská etnická identita na Ukrajině je heterogenní, roztržštěná a úzce determinována regionem. Ruská identifikace může koexistovat s ukrajinskou, čímž tvoří hybridní identitu. Někteří totiž nerozlišují mezi Ukrajinci a Rusy ve smyslu dvou národů, tudíž se identifikují s oběma. Jev může být vysvětlen výchovou v SSSR, jenž prosazovala nedůležitost národností. Rusové i Ukrajinci jsou si rovněž velmi podobní v rámci jednotlivých regionů a jenom velmi obtížně lze mezi nimi hledat signifikantní rozdíly. Identita Rusů i Ukrajince je úzce determinována regionem, ve kterém žijí. Region úzce koreluje s mírou loajalitou, jíž se Rusové vůči Ukrajině vyznačují. Rozdíly mezi regiony jsou výraznější než rozdíly mezi Rusy a Ukrajince vně regionů. V rámci jihovýchodních regionů se jedná o velmi specifické

ruskojazyčné identit. Důležitost geografického aspektu reflektuje i preference identifikace s regionem na úkor národa některými respondenty. Regionální identita je velmi signifikantní na Donbase. Identity jsou tedy velmi nejednoznačné, abstraktní a je obtížné určit, zda jsou více ruské, či ukrajinské, jelikož i ukrajinská identita není homogenní.

Otázka národností nabyla důležitosti až v roce 2014, v kterém došlo ke svržení režimu v rámci protivládních protestů, jež jsou označovány jako Euromajdan, anexí krymského poloostrova Ruskou federací a k vypuknutí Války na východní Ukrajině. Události vedly k velkým posunům identity ukrajinských Rusů. Na makro úrovni podle demografických výzkumů došlo nejčastěji k posunu identity Rusů k té ukrajinské a nárůstu hybridní identifikace. Na mikro úrovni transformace nebyly jednotné. Docházelo k posunům na obě strany. Někteří Rusové začali být víc ruští a vymezovat se vůči Ukrajině. Někteří se naopak distancovali od ruské strany konfliktu, avšak na jejich etnicitu to nemělo vliv. Na Donbase události velmi posílily důležitost regionální identity, k níž byl posun nejčastější. Jak je zjevné, většina posunů identity měla politický impuls. Identita se samozřejmě transformovala již během nezávislosti Ukrajiny, avšak až v roce 2014 vyšel najevo její aktuální stav vlivem nově vzniklého nutkavého přemýšlení o ní.

7. Seznam literatury

- All Ukrainian population census 2001 (*Ukrajinské sčítání lidí 2001*) [online]. State Statistics Committee of Ukraine (Státní statistický úřad Ukrajiny). [cit.21.02.2021]. Dostupné z: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/>
- BAČOVÁ, V. *Sociální psychologie. Identita v sociální psychologii*. Grada Publishing, a.s. ISBN: 917-80-247-1428-8
- Banderovci byli jedním z nejkrutějších válečných zločinců v historii* [online]. Národní noviny, 2019. [cit.23.02.2021]. Dostupné z: <https://www.narodninoviny.cz/fakta-banderovci-byli-jednimi-z-nejkrutejsich-valecnych-zlocincu-historie/>
- BUDILOVÁ, L. *Kapitoly z kvalitativního výzkumu*. Západočeská univerzita v Plzni, 2015. ISBN: 978-80-261-0471-1
- BREMMER, I. *The politics of ethnicity: Russian in the new Ukraine (Politika etnicity: Rusové v nové Ukrajině)* [online]. Europe-Asia studies (Evropská a asijská studia), 1994. [cit.21.02.2021]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/152705?seq=1&fbclid=IwAR3fm4DcuahTmO4OAaavYPVeSHiy8BVERzR1Kf94H1BHiRq4-Bk_e55oOgY
- DARENŠKÝ, V. *Русская идентичность в современной Украине: проблемы и перспективы (Ruská identita na současné Ukrajině: problémy a perspektivy)* [online]. 2014.[cit.25.08.2020]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/russkaya-identichnost-v-sovremennoy-ukraine-problemy-i-perspektivy/viewer>
- DNISTRYANSKÝ, M. *Этнополитическая география Украины (Etnopolitická geografie Ukrajiny)*. Vydavatelství Ivana Franka, Lvov, 2006. ISBN: 966-7007-60-X.
- DOKUČAEVA, A. *Отношение к России и русским на Украине, в Белорусии и Казахстане (Vztah k Rusku a Rusům na Ukrajině, v Bělorusku a Kazachstánu)* [online]. Россия и современный мир (Rusko a současný svět), 2011. [cit. 23.02.2021]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/otnoshenie-k-rossii-i-ruskim-v-ukraine-belorussii-i-kazahstane-po-oprosam-sootchestvennikov/viewer>
- ERIKSEN, T. *Etnicita a nacionalismus. Kapitola první: Co je to etnicita?* Dostupné z: http://www.hks.re/wiki/Is2018:etnicita_a_nacionalismus
- Ethnic Russians: Pretext for Putin's Ukraine Invasion (Etničtí Rusové: Záminka pro Putinovou ukrajinskou invazi)* [online]. National Geographic, 2014. [cit.20.02.2021]. Dostupné z: <https://www.nationalgeographic.com/culture/article/140502-russia-putin-ukraine-geography-crimea-language>
- HANLEY, S. *South-Eastern Ukraine: Extremism and the Anti-Maidan (Jihovýchodní Ukrajina: Extrémismus a Antimajdan)* [online]. SSEES research blog (SSEES výzkumný blog). [cit.02.03.2020]. Dostupné z: <https://blogs.ucl.ac.uk/ssees/2014/05/09/south-eastern-ukraine-extremism-and-the-anti-maidan/>
- HIRT, T. *Národ, etnikum, identita – slovníček pojmů* [online]. Moderní dějiny – vzdělávací portál, 2017. [cit.5.11.2020]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/narod-etnikum-identita-slovnicek-pojmu/>
- HORA, L. *Náboženství* [online]. Sociologická encyklopedie. [cit.10.02.2021]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/N%C3%A1bo%C5%BEenstv%C3%AD>

- HROCH, M. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. S. 216. ISBN: 978-80-7419-010-0.
- HŮRKOVÁ, J. VODÁKOVÁ, A. *Jazyk* [online]. Sociologická encyklopedie. [cit.20.02.2021]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Jazyk>
- CHVÁTALOVÁ D. *Konflikt na Ukrajině a krymská krize* [online]. Pražský studentský summit, 2016. S. 4-5. [cit.20.02.2020]. Dostupné z: <https://www.studentsummit.cz/wp-content/uploads/2019/02/Krymska-krize-Regiony.pdf>
- International Alert/Ukrainian center for independent political research (Mezinárodní poplach/Ukrajinské centrum pro nezávislý politický výzkum). *Вопросы идентичности русскоязычных граждан Украины в контексте вооруженного конфликта на востоке страны (Otázky identity rusky mluvících občanů Ukrajiny v kontextu ozbrojeného konfliktu na východě země)* [online]. 2017. [cit.19.08.2020]. Dostupné z: https://www.international-alert.org/sites/default/files/Ukraine_RussophoneIdentity_RU_2017_1.pdf
- KOKAISL, P. *Doporučení k psaní textu. Metodologie* [online]. Hospodářská a kulturní studia. [cit.22.10.2020]. Dostupné z: http://www.hks.re/wiki/doporučení_k_psání_textu#metodologie
- KOKAISL, P. *Dotazník* [online]. Hospodářská a kulturní studia. [cit.22.10.2020]. Dostupné z: <http://www.hks.re/wiki/dotaznik>
- KOKAISL, P. *Etnické minority v Evropě*. Česká zemědělská univerzita v Praze, 2014. ISBN: 978-80-213-2524-1
- KOKAISL, P. *Geografie náboženství*, Česká zemědělská univerzita v Praze, 2009. ISBN: 978-80-213-1935-6
- KŠICOVÁ, D. *Z dějin ukrajinské kultury. Umění – divadlo – hudba*. Masarykova univerzita v Brně, 2014. ISBN: 978-80-210-7494-1
- KUBIJOVIČ, V., OHLOBLYN, O. *Slobidska Ukraine (Slobodská Ukrajina)* [online]. Internet Encyclopedia of Ukraine (Internetová encyklopedie Ukrajiny), 1993. [cit. 21.02.2021]. Dostupné z: <http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?AddButton=pages\S\L\SlobidskaUkraine.htm>
- KULYK, V. *Identity in Transformation: Russian-speakers in Post-Soviet Ukraine (Identita v proměně: rusky mluvící v postsovětské Ukrajině)*. Europe-Asia studies (Euroasijská studia), 2017. S.156-178. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668136.2017.1379054>
- Kvantitativní výzkum vs. Kvalitativní výzkum* [online]. Survio.com, 23.10.2020.[cit. 10.01.2021]. Dostupné z: https://www.survio.com/cs/blog/jak-vytvorit-dotaznik/kvantitativni-vyzkum-kvalitativni-vyzkum#Kvantitativni_vs_kvalitativni
- LEBDUŠKA, M. *Prezidentův rok: změny k lepšímu, staré bolesti i nekoncepčnost* [online]. Asociace pro mezinárodní vztahy. [cit.01.03.2021]. Dostupné z: <https://www.amo.cz/cs/nove-horizonty-cesko-polske-spoluprace/prezidentuv-rok-zmeny-k-lepsimu-stare-bolesti-i-nekoncepčnost/>
- MAGOCSI, P. *History of Ukraine (Historie Ukrajiny)*. University of Washington Press, Seattle, 1996. ISBN: 0-295-97580-6
- MATĚJŮ, M. SOKOUP V. *Kultura* [online]. Sociologická encyklopedie. [cit.10.02.2021]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Kultura>

- MOKRYK, R. *Anexe Krymu v roce 2014* [online]. Encyklopedie Migrace, 2017. [cit.20.02.2020]. Dostupné z: <https://www.encyclopediaofmigration.org/vlada-vladimira-putina-prvnich-dvou-funkcnich-obdobich-2000-2008-2>
- MOKRYK, R. *Majdan* [online]. Encyklopedie Migrace, 2017. [cit.02.03.2021]. Dostupné z: <https://www.encyclopediaofmigration.org/majdan/>
- MORAVCOVÁ, M. *Postavení národnostních menšin* [online]. Sociální portál Jihočeského kraje. [cit.05.01.2021]. Dostupné z: https://socialniportal.kraj-jihocesky.cz/files/7_postaveni_narodnostnich_mensin.pdf
- Na Ukrajině začala tzv. Oranžová revoluce* [online]. Česká televize, 2004. [cit.2.03.2021]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10266819072-vypravej/ve-stopach-doby/2004/669-na-ukrajine-zacala-tzv-oranzova-revoluce/>
- NEKONEČNÝ, M. *Identita*. [online] Sociologická encyklopedie. [29.10.2020] Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Identita>
- NEMENSKIY, O. *Русская идентичность (Ruská identita)* [online]. Вопросы национализма (Otázky nacionalismu), 2013. № 4 (16). [cit.22.08.2020]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/russkaya-identichnost/viewer>
- NEMENSKÝ, O. *Эволюция русской и украинской идентичности на Украине после Евромайдана (Evoluce ruské a ukrajinské identity na Ukrajině po Euromajdanu)* [online]. 2015. [cit.29.08.2020]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/evolyutsiya-russkoy-i-ukrainskoy-identichnosti-na-ukraine-posle-evromaydana/viewer>
- PALÁN, A. *Víc než příběhy o smrti a cti. Slovák mluvil s oběma stranami války na Donbase*. [online]. Magazin Aktuálně, 2021. [cit.01.03.2021]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/literatura/vic-nez-pribehy-o-smrti-a-cti-tomas-forro-donbas-recenze/r~b1cfb7b651a411eba7deac1f6b220ee8/>
- POGREBINSKIY, M. *Russians in Ukraine: Before and after Euromaidan (Rusové na Ukrajině: Před a po Euromajdanu)* [online]. E-international relations (Mezinárodní vztahy), 2015. [cit.20.02.2021]. Dostupné z: <https://www.e-ir.info/2015/03/26/russians-in-ukraine-before-and-after-euromaidan/>
- PUTILOVA, I. *Основы русской идентичности: значимые подходы (Základy ruské identity)* [online]. Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И.Герцена (Časopis Ruské státní pedagogické univerzity), 2008. [cit. 20.08.2020]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovy-russkoy-identichnosti-znachimye-podhody/viewer>
- ROTT, L. *Porošenko se omluvil za nesplněné sliby. Mír v Donbasu je v nedohlednu*. [online]. Deník. [cit.01.03.2021]. Dostupné z: https://www.denik.cz/ze_sveta/porosenko-se-omluv-il-za-nesplnene-sliby-mir-v-donbasu-je-v-nedohlednu-20180823.html
- STRAUSS, A., CORBINOVA, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Nakladatelství Albert Boskovic, 1999. ISBN: 80-85834-60-X
- SVOBODA, T. *Jazyková situace nezávislé Ukrajiny* [online]. Masarykova univerzita v Brně, 2007.[cit.23.02.2021]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/8mdhqv>.
- ŠATAVA, L. *Etnicita a jazyk. Teorie, praxe, trendy: čítanka textů. Kapitola teorie etnicity a nacionalismu: Identita*. Dostupné z: http://www.hks.re/wiki/etnicita_a_jazyk.teorie_praxe_trendy:citanka_textu#teorie_etnicity_a_nacionalismu
- ŠATAVA, L. *Jazyk a identita etnických menšin: Možnosti zachování a revitalizace*. Sociologické nakladatelství SLON, 2009. ISBN: 978-80-86429-83-0

- ŠVARCOVÁ L. *Základy pedagogiky pro učitelské studium*. Vydavatelství VŠCHT Praha, 2005. ISBN: 978-80-7080-690-6
- VAGNER, A. *Průběh ozbrojeného konfliktu na Donbasu (od počátku do února 2017)* [online]. Encyklopedie Migrace, 2017. [cit.01.03.2021]. Dostupné z: <https://www.encyclopediaofmigration.org/prubeh-ozbrojeneho-konfliktu-donbasu-od-pocatku-unora-2017/>
- Хронология Евромайдана (Chronologie Euromajdanu)* [online]. Informační portál TASS.RU. [cit.02.03.2021]. Dostupné z: <https://tass.ru/ukraina/hronologiya/?menu=hronologiya-2013>